

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 14 maja 2015 r.

Poz. 4473

UCHWAŁA NR VII/43/2015 RADY GMINY W SOLCU NAD WISŁĄ

z dnia 31 marca 2015 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą na lata 2015 – 2018

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 594 z późniejszymi zmianami) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2013 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) Rada Gminy Solec nad Wisłą, uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program opieki nad Zabytkami Gminy Solec nad Wisłą na lata 2015 – 2018 zaakceptowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Solec nad Wisłą.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodnicząca Rady Gminy:
Beata Ciosek

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY SOLEC NAD WISŁĄ
NA LATA 2015- 2018**

ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY NR VII/43/2015

RADY GMINY SOLEC NAD WISŁĄ Z DNIA 31 MARCA 2015 R.

UZGODNIONO Z: MAZOWIECKIM WOJEWÓDZKIM KONSERWATOREM ZABYTKÓW

SPIS TREŚCI

1. Wstęp.....	.....
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	.....
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	.....
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	.....
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	.....
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	.....
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury.....	.....
4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.....	.....
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	.....
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020.....	.....
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013.....	.....
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.....	.....
4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015.....	.....
4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008- 2020.....	.....
4.2.6. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009- 2015 dla Lokalnej Grupy Działania „Dziedzictwo i Rozwój”	.....
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	.....
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	.....
5.1.1. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Solec nad Wisłą z 2000 r.	.....
5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Solec nad Wisłą na lata 2007- 2020.....	.....
5.1.3. Program Zrównoważonego Rozwoju Turystyki w Gminie Solec nad Wisłą z 2012 r.....	.....
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Solec nad Wisłą.....	.....
5.2.1. Charakterystyka Gminy Solec nad Wisłą.....	.....
5.2.2. Rys historyczny Gminy Solec nad Wisłą.....	.....

5.2.3. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Solec nad Wisłą.....	
5.2.4. Zabytki nieruchome.....	
5.2.5. Zabytki ruchome.....	
5.2.6. Stanowiska archeologiczne.....	
5.2.7. Zabytki muzealne.....	
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne.....	
5.2.9. Najważniejsze miejsca pamięci narodowej.....	
5.2.10. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	
5.4. Stan zachowania i zagospodarowania zabytków oraz rodzaje zagrożeń.....	
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Solec nad Wisłą. Analiza szans i zagrożeń.....	
7. Priorytet polityki gminnej w ramach programu opieki nad zabytkami oraz niezbędne działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego gminy Solec nad Wisłą	
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	
Bibliografia i Dokumenty.....	
Załącznik nr 1 Wykaz zweryfikowanej Gminnej Ewidencji Zabytków dla Gminy Solec nad Wisłą	
Załącznik nr 2 Wykaz zweryfikowanej Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla Gminy Solec nad Wisłą.....	

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe: materialne i niematerialne jako dorobek kulturalny danego społeczeństwa stanowi istotny czynnik rozwoju społeczno- gospodarczego, w tym kształtowania świadomości i tożsamości regionalnej. W szerszym znaczeniu taką rolę pełni krajobraz kulturowy na który składają się pojedyncze zabytki i zespoły zabytków, elementy zagospodarowania przestrzeni, dzieła sztuki, treści przyrodnicze, czy miejsca historyczne.

Realizowanie zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, adaptację i rewaloryzację, zwiększenie dostępności oraz popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o ich znaczeniu dla historii i kultury- obok działań związanych z gospodarką, infrastrukturą czy polityką społeczną- wpisuje się w politykę prowadzoną przez gminę w sposób zrównoważony.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami służy określeniu zasobów zabytkowych gminy, stanu ich zachowania i zagospodarowania oraz wskazanie wartości jakie niosą. Ponadto dokument ten zawiera zakres działań pozwalających wprowadzić skuteczny system ochrony dziedzictwa kulturowego, co skutkuje również określeniem zasad współpracy z urzędem konserwatorskim, lokalnymi organizacjami społecznymi oraz zasad komunikacji z lokalną społecznością (mieszkańcami, inwestorami, właścicielami zabytków), która jest głównym odbiorcą programu. Wypracowanie systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i włączenie go do strategii przestrzennej gminy przyczyni się do jej pełniejszego rozwoju, poprawy jej atrakcyjności i właściwego zarządzania dziedzictwem zgodnie ze standardami konserwatorskimi.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakładają na Gminę przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w Ustawy, Wójt sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami. Gminny Program Opieki nad Zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Wójt Gminy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

GŁÓWNE CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLA ART. 87 UST. 2 W/W USTAWY, TJ.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych oraz opieka nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zgodnie z art. 21 niniejszej ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest **gminna ewidencja zabytków**. Wg Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661). GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku.

GEZ	KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		3. Miejscowość
1. Nazwa		2. Czas powstania	
8. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym			
			4. Adres
			5. Przynależność administracyjna
			województwo
			powiat
			gmina
			6. Formy ochrony
			7. Opracowanie karty adresowej (autor, data i podpis)

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Na podstawie nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r. (art. 7) określone zostały zabytki, które powinny znaleźć się w gminnej ewidencji zabytków.

Są to zabytki nieruchome:

- wpisane do rejestru zabytków,
- znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- zabytki nieruchome wyznaczone przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Deklarację ochrony dziedzictwa narodowego oraz stworzenie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego zawiera art. 5, art. 6 ust. 1 **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471).

Rzeczypospolita Polska przyjęła w drodze ratyfikacji akty prawne o znaczeniu międzynarodowym określające zasady i sposób dbałości o zachowane materialne dziedzictwo kulturowe. Dokumenty te są większością deklaracjami bądź konwencjami. Najważniejsze z nich to:

- Karta Ateńska, czyli postanowienia konferencji w Atenach sporządzona 30 października 1931 r.
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego przyjęta w Hadze 14 maja 1954 r.
- Karta Wenecka, czyli Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Miejsc Zabytkowych sporządzona w Wenecji w 1964 r.
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.
- Międzynarodowa Karta Ochrony Ogrodów IFLA-ICOMOS sporządzona 21 maja 1981 r.

- Międzynarodowa Karta Ochrony Miasta Historycznych ICOMOS sporządzona w październiku 1987 r.
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie 3 października 1985 r.

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013r. poz. 594 z późn. zm.) art. 7 ust. 1 pkt 9 Gmina realizuje zadania własne mające na celu zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, obejmujących m.in. sprawy kultury w tym, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami jest **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz.1568 z późn. zm.)**. Zgodnie z art. 3 pkt 1 zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

OCHRONIE I OPIECE, BEZ WZGLĘDU NA STAN ZACHOWANIA PODLEGAJĄ:

zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art.5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U z 2012 r. poz.642 z późn. zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

FORMAMI OCHRONY ZABYTKÓW SĄ:

- **wpis do rejestru zabytków,**
- **uznanie za pomnik historii,**
- **utworzenie parku kulturowego,**
- **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji**

linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

OCHRONA ZABYTEKÓW polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

OPIEKA NAD ZABYTEKIEM sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16).
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18).
- obowiązek prowadzenia przez Wójta gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4).
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71).
- prawo ubiegania się przez Gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73).
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81).
- sporządzanie przez Wójta i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art.87).

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013r. poz.1232 z późn. zm.);

- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013r. poz. 627 z późn. zm.) **art. 83, ust. 2** Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków Art. 85, art. 86 (dot. opłat za usunięcie drzew);
- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2014r. poz.518 z późn. zm.) **art. 29, ust. 2**, Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. **Art.68, ust. 3** Właściwy organ może udzielić bonifikaty od ceny ustalonej zgodnie z art. 67 ust. 3, na podstawie odpowiednio zarządzenia wojewody albo uchwały rady lub sejmiku, jeżeli nieruchomość jest sprzedawana: Ustaloną, zgodnie z art. 67, cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50 %. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę;
- Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012r. poz.647 z późn. zm.) **art. 53, ust. 4, pkt 2:** Decyzje, o których mowa w art. 51 ust. 1, wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.13)) oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2013r. poz. 1409 z późn. zm.) **Art. 39:**

1/Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2/Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do

spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3/ W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

4/ Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Nie zajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych;

- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U z 2012 r. poz. 406 z późn. zm.)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach regulują przepisy:

- Ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r. poz. 987 z późn. zm.)
- Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012r. poz. 642 z późn. zm.)

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 z późn. zm)

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014- 2017.

Rada Ministrów w dniu 24.06.2014 r. podjęła uchwałę w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”, przedłożoną przez ministra kultury. Program ma być stworzony i wdrożony jeszcze w 2014 r. Pozwoli ujednoczyć politykę konserwatorską w wymiarze ogólnokrajowym oraz ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. Celem głównym jest **Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków** Będzie on realizowany za pośrednictwem celów szczegółowych. Najważniejsze to:

Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych;
- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
- wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
- wzmocnienie ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków (chodzi o osiągnięcie większego efektu niż wynika to z sumy podjętych działań):

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji:

- przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
- promocja dziedzictwa za pośrednictwem internetu;
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu ministra kultury i dziedzictwa narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego – instytucji wdrażających program.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r., jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty służą wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy.

Misją tą jest: Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami.
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej.
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania

stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.

- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw.
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków.

- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy.
- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej.
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorzady powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i zostanie przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków.

Integralną częścią strategii są narodowe programy kultury: „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki”, „Rozwój instytucji artystycznych na lata 2004-2013”, „Wspieranie debiutów i rozwój szkół artystycznych Maestria na lata 2004-2013” oraz „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”.

4.1.3 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

W szczególności ważne są zadania wskazane w celu 4 i celu 6 KPZK - w odniesieniu do projektowanego Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013- 2016

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Kierunki działania:

- 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych
- 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego

Zakres: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020.

Jedną z najważniejszych sfer działań województw samorządowych jest programowanie rozwoju. Realizacja tych działań odbywa się poprzez opracowanie strategii rozwoju województwa i programów wojewódzkich. Na podstawie strategii prowadzona jest polityka rozwoju województwa. Określać ma ona uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województw. Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym zobowiązuje sejmiki województw do ustalenia strategii rozwoju województw. „Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego a przyjęty

przez przyjęta przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą z dnia 29 maja 2006 roku. Kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury „Strategia” traktuje bardzo ogólnikowo. W części opisowej, w punkcie dotyczącym kultury i dziedzictwa kulturowego zostały wymienione najbardziej charakterystyczne obiekty miast Mazowsza, które decydują o jego charakterze kulturowym. Problemy związane z zabytkami i dziedzictwem kulturowym dotyczą przede wszystkim :

a) złego stanu technicznego zabytków

b) postępującej eliminacji zabudowy drewnianej z krajobrazu Mazowsza

Zamierzeniami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego w zakresie kultury i turystyki są promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionu a także kreowanie i promocja jego produktu.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych materialnych i niematerialnych oraz przyrodniczych. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie, zwiększenie wartości turystycznych regionu oraz aktywizacja obszarów wiejskich.

W tym celu podjęte zostaną następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie.
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych.
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych.
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz ich włączenie do sieci w sąsiednich województwach.

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury obejmują:

- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej.

- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej.
- utworzenie, we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego, dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie.
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja.
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki.
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej.
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości.
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej.
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych.
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych.
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.
- kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu regionalnego, w założeniach strategii przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości, atrakcyjności i promocji regionu w wymiarze krajowym i europejskim.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- utworzeniu instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych).
- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno-gospodarczych.
- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast.
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem.
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza.
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej.
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu.
- wprowadzeniu zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych promujących Mazowsze.
- promocji odrębności historyczno-kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy.
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów),

- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich.
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych.
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związanych z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola).
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez .

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007- 2013.

W dokumencie tym zwrócono uwagę na powiązanie dziedzictwa kulturowego z turystyką oraz nowoczesnymi mediami, które mogą pomóc w rozwoju turystyki kulturowej(tworzenie szlaków turystycznych w oparciu o zrewitalizowane zabytki, tworzenie baz informacji internetowej, centrów informacji turystycznej).

1. Priorytet VI: Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji.

Cel główny: Wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Cel szczegółowy:

- Poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności kultury.
- Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego.
- Rozwój infrastruktury kulturalnej.

Obecnie przygotowywany jest projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014- 2020.

4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został uchwalony 7 czerwca 2004 r. przez sejmik województwa mazowieckiego.

Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego stanowi Podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Jest planem o charakterze regionalnym, stanowiącym pomost między planowaniem krajowym, a planowaniem miejscowym, Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadregionalnym.

Plan zagospodarowania przestrzennego stanowi wykładnię polityki przestrzennej województwa. Podstawowym celem tej polityki jest stworzenie warunków do osiągnięcia spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju poprawy życia oraz zwiększenia konkurencyjności regionu.

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Celem polityki planu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta jest adresowana przede wszystkim do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Efektem tej polityki jest postulat objęcia ochroną prawną cennych krajobrazów kulturowych; krajobrazu kulturowego wsi i małych miast; zespołów budownictwa drewnianego; ośrodki tożsamości regionu; układów ruralistycznych i urbanistycznych; miejsc pamięci narodowej.

W sferze kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana przez: propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach; pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej; promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informowanie w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców; edukację w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej; wykorzystanie nowoczesnych technologii do

zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 opracował Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: **Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu**

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1/ Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu

- ochrona zabytków ruchomych,
- ochrona zabytków nieruchomych,
- ochrona zabytków archeologicznych,
- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),
- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,
- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi,
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego,
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego,
- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2/ kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej,
- kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa,
- krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób,
- wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw,
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych oraz wskazanych w PZPWM),
- promocja walorów kulturowych regionu.

3/ wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań,
- edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami,
- stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu

4/ efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi,
- stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego,
- kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych,

- kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych,
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych,
- propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

4.2.5 Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008- 2020.

Strategia została przyjęta Uchwałą Nr XX/123/2008 Rady Powiatu w Lipsku z dnia 30 kwietnia 2008 r. W dokumencie szczegółowo został scharakteryzowany powiat lipski. Przedstawiono kompleksowo uwarunkowania we wszystkich sferach życia. W tym również zostały przedstawione walory przyrodnicze i kulturowe. W powiecie lipskim występują ważne obiekty historyczne i zabytki, nie tylko w ujęciu regionalnym. Określono Solec nad Wisłą jako atrakcję i „perłę” architektury regionu. Zaprezentowano zabytki Solca, historię i jego walory krajobrazowe. Zwrócono uwagę na występowanie dużej liczby kapliczek, krzyży i figur przydrożnych, w tym znacznej grupy Nepomuków. Na podstawie analizy SWOT i charakterystyki powiatu lipskiego określono cele strategiczne. Jednym z takich celów jest „Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wspomaganie rozwoju kultury, sportu, turystyki i rekreacji. Wśród planowanych działań znalazły się:

- Wspieranie inicjatyw i współdziałanie z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony zabytków.
- Wzrost dostępności obiektów kulturowych i turystycznych, w tym rozwój szlaków i ścieżek turystyczno – rowerowych.
- Stała konserwacja i renowacja niszczących obiektów zabytkowych.
- Wyznaczenie tras rowerowych szlakami obiektów zabytkowych.
- Oznaczenie i udostępnienie zwiedzającym miejsc i obiektów historycznych.
- Tworzenie i ulepszanie produktu turystycznego.

- Tworzenie warunków dla alternatywnych form turystyki, tj. turystyka historyczna, kulturalna, ekumeniczna.
- Wspieranie działań mających na celu kultywowanie imprez odbywających się na terenie powiatu (tj. Dni Lipska, Dni Solca nad Wisłą, Dni Sienna, Spotkania Kapel Podwórkowych w Siennie, Rocznica rozstrzelania 300 jeńców polskich w Dąbrowie, Święto Kwitnącej Wiśni, etc.,).
- Wykonanie inwentaryzacji zabytkowych parków wiejskich i ich zagospodarowanie.
- Rozwój turystyki w oparciu o rzeki: Iłżankę, Zwolenkę, Krępankę, Kamienną, dorzecze Wisły.

W IV celu strategicznym dotyczącym ochrony przyrody przedstawiono różnorodne działania, w tym: podniesienie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa i udostępnienie obszarów przyrodniczych na cele turystyki oraz ich eksponowanie.

4.2.6. Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Lokalnej Grupy Działania” Krzemieny Krąg”.

Obejmuje gminy: Bałtów, Bodzechów, Chotcza, Ćmielów, Kunów, Lipsko, Rzecznów, Sadowie, Sienna, Solec nad Wisłą. W przedmiotowym dokumencie został scharakteryzowany szczegółowo teren działania LGD, opisano uwarunkowania historyczne, przyrodniczo- środowiskowe i kulturowe. Wymieniono najcenniejsze obszary przyrodnicze (Gmina Solec nad Wisłą: rezerwat roślinności stepowej „Sadkowie”, Obszar Krajobrazu Chronionego „Solec nad Wisłą”), obiekty zabytkowe (Gmina Solec nad Wisłą: obiekty wpisane do rejestru zabytków), cykliczne imprezy kulturalne oraz szlaki turystyczne i tematyczne (Gmina Solec nad Wisłą-szlak bursztynowy Greenways).

W analizie SWOT w części dot. mocnych stron zwrócono uwagę na występowanie cennych zabytków kultury materialnej i niematerialnej (szczególnie zabytków sakralnych), tradycji historycznych i folklorystycznych. Natomiast w zakresie ochrony przyrody mocną stroną jest duża liczba wartościowych obiektów przyrodniczych oraz generalnie nieprzekształcone środowisko naturalne.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Dziedzictwo i Rozwój” zawiera 4 cele strategiczne wynikające z uwarunkowań i analizy SWOT, w tym pierwszy bezpośrednio odnoszący

się do dziedziny opieki nad zabytkami

- podniesienie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego w zrównoważonym rozwoju oraz wzmacnianie poczucia tożsamości mieszkańców poprzez kultywowanie tradycji, rozwój kultury i pobudzanie aktywności społecznej,

oraz pośrednio:

- efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, kulturowych i przyrodniczych dla celów turystycznych i okołoturystycznych, zapewniając ich trwałą dostępność dla obecnego i przyszłych pokoleń,

W ramach pierwszego celu strategicznego określono cele szczegółowe, przedsięwzięcia i działania operacyjne:

- Stworzenie funkcjonalnej bazy informacyjnej o dziedzictwie historycznym, kulturowym i przyrodniczym.

Przedsięwzięcia:

- inwentaryzacja zasobów dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego (małe projekty: wykonanie ekspertyz w celu identyfikacji kluczowych zasobów naturalnych i kulturowych; działania archiwizujące i opisujące ludzi związanych z obszarem w przeszłości oraz ich historie, wydarzenia historyczne, słowniki gwary, podania i legendy, kulturę lokalną, dziedzictwo materialne obszaru, kuchnię lokalną i przyrodę Krzemienego Kręgu; katalogowanie i archiwizowanie istotnych materiałów dokumentujących dziedzictwo historyczno-kulturowe i przyrodnicze obszaru.

- upowszechnianie i publikowanie w formie tradycyjnej i elektronicznej zasobów dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego

(małe projekty: opracowanie i druk map i planów tematycznych, przewodników, informatorów, broszur, monografii, albumów; tworzenie tradycyjnych i internetowych baz danych; publikacje popularno-naukowe na temat specyfiki kulturowej obszaru; np. strój ludowy, muzyka, plastyka, architektura; organizacja imprez prezentujących i upowszechniających dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe regionu.

- Działalność na rzecz odnowy, rewitalizacji i zachowania obiektów nieożywionych oraz walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych sprzyjających rozwojowi turystyki

Przedsięwzięcia:

- Działania mające na celu odnowę, rewitalizację i zachowanie nieożywionych obiektów historycznych i sakralnych dla przyszłych pokoleń. (odnowa wsi i małe projekty: rewitalizacja budynków zabytkowych użytkowanych na cele publiczne i obiektów małej architektury; konserwacja pomników historycznych, miejsc pamięci i cmentarzy, odnawianie elewacji i dachów w zabytkowych budynkach sakralnych; zakup i odnawianie obiektów charakterystycznych dla regionu lub tradycji budownictwa na cele społeczne; oznakowanie, zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie cennego dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego, działania zabezpieczające zagrożone obiekty historyczne; wspieranie funkcjonowania lokalnych zabytków techniki; tworzenie regionalnych izb pamięci i tradycji; odbudowa i renowacja kościołów, cmentarzy, obiektów sakralnych, obiektów zabytkowych i kapliczek przydrożnych.

- Patronacka ochrona obszarów lub obiektów o istotnych walorach przyrodniczych, kulturalnych, historycznych. (odnowa wsi i małe projekty: bieżący patronat nad obszarami lub obiektami przyrodniczymi, kulturalnymi, historycznymi przez lokalne społeczności tj. grupy mieszkańców, firmy, szkoły, organizacje pozarządowych oraz utrzymywanie porządku; monitorowanie stanu, aktualizacje informacji i bieżąca ochrona; działania zabezpieczające zagrożone obiekty historyczne.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

5.1.1 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Solec nad Wisłą z 2000 r.

W pierwszej części studium podano diagnozę uwarunkowań i stanu istniejącego środowiska kulturowego. Uwzględniono historię osadnictwa, zabytki wpisane do rejestru zabytków, inne nie wpisane do rejestru oraz obiekty archeologiczne- stan na 2000 r. Na podstawie planu zagospodarowania przestrzennego gminy Solec nad Wisłą z 1994 r. ustalono strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej: układ urbanistyczny

historycznego gminy centrum Solca nad Wisłą oraz strefy ochrony krajobrazu kulturowego obejmujące:

- sylwetkę miasta od wschodu i zachodu,- naturalny układ wąwozów z ruinami zamku ponad wąwozem, biegnącym od ujścia rzeki Krępianki- ul. Zamkowa,
- ochrona krajobrazu naturalnego doliny Wisły i otoczenia rzeki Krępianki, stawy jeziora w części południowej,
- ochrona krajobrazu miasteczka między cmentarzem, kościół cmentarnym, a zespołem klasztornym oo. Reformatorów

W kierunkach i polityce zagospodarowania przestrzennego (etap II) zapisano zasady, na których opierać się powinna ochrona środowiska kulturowego (na podstawie przepisów prawa obowiązujących w 2000 r.):

1/ Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków zasady ochrony wynikały z ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury- obowiązującej do 2003 r.

2/ Dla zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych przewidziano następującą zasadę ochrony:

- przed przystąpieniem do jakichkolwiek prac ziemnych na terenie, na którym zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne należy powiadomić o nich właściwy organ konserwatorski w celu uzyskania warunków wykonania robót oraz nadzoru nad nimi.

3/ W zakresie ochrony zespołu architektoniczno- krajobrazowego miejscowości Solec nad Wisłą powinny być chronione:

- historyczny układ komunikacyjny miejscowości, złożony z placów, ulic i przejść (zachować ich przebieg i kształt oraz charakter przestrzeni ogólnodostępnych).
- Linie pierzei ulic i placów (zachowywać wartościowe obiekty historyczne, dążyć do uzupełniania pierzei zabudową o gabarytach i formie architektonicznej dostosowanych do zachowanej historycznej zabudowy, która wskazana zostanie do zachowania i adaptacji).
- Charakterystyczne cechy architektury budynków (formę architektoniczną budynków nowych oraz adaptowanych dostosowywać do istniejącej tradycyjnej zabudowy, preferować tradycyjne rozwiązania materiałowe (np. wapień), ujednolicać kolorystykę dachów stromych).

- Ekspozycja sylwety miejscowości Solec nad Wisłą zwłaszcza ekspozycja kościoła (ochrona ekspozycji: zakaz zainwestowania, które mogłoby przesłonić ekspozycję od strony doliny Wisły- wzdłuż ul. Podzamcze i Amernia).
- Rola kościołów jako dominant przestrzennych i wysokościowych (stosować ograniczenie wysokości obiektów nowoprojektowanych lub adoptowanych (maksymalna wysokość budynków: parter+ poddasze użytkowe pod dachem stromym, unikać zamykania osi widokowych).

5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Solec nad Wisłą na lata 2007- 2020

Dokument zawiera szczegółową charakterystykę i diagnozę stanu gminy, w tym środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe. Wymieniono najcenniejsze zabytki architektury (ruiny zamku, kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, kościół i klasztor oo. Reformatów, kościół cmentarny p.w. św. Barbary, dom z podcieniami –w Solcu nad Wisłą) oraz wybrane kapliczki, figury i krzyże przydrożne (figura św. Jana Nepomucena, krzyż ufundowany przez Tomasza Czechowicza, figura MB i krzyż przed kościołem parafialnym, nagrobki z cmentarza rzymsko- katolickiego przy ul. Łoteckiego - w Solcu nad Wisłą, figura św. Jana Nepomucena i kapliczka kubaturowa w Kłudziu, figura św. Jana Nepomucena w Boiskach, kapliczka kubaturowa w Dziurkowie, kapliczka kubaturowa w Przedmieściu Bliższym, figura Jana Chrzciciela w Pawłowicach, figura św. Floriana w Sadkowicach, krzyż kamienny w Sadkowicach II, kapliczki na drzewie w Kazimierówce. Podkreślono turystyczny charakter gminy ze względu na znakomite warunki przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe.

W analizie SWOT zwrócono uwagę na mocne strony środowiska przyrodniczego oraz szanse rozwojowe w tym sektorze m.in. poszerzanie zakresu ochrony przyrody, rozwój turystyki, powstawanie gospodarstw agroturystycznych, infrastruktury ekologicznej czy zabudowy letniskowej. W sferze kulturowej atutem jest występowanie wielu zabytków sakralnych i historycznych, a szansą wykorzystanie ich w promocji gminy w celu zwiększenia jej atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej. Natomiast jedną ze słabych stron jest brak kompleksowej oferty turystyczno-rekreacyjnej opartej na wielu dziedzinach: infrastrukturze gminnej, ekologii, środowisku przyrodniczemu i dziedzictwie kulturowym. Przeszkodami w tym zakresie pozostają m.in. : zapóźnienia infrastrukturalne, wysokie bezrobocie, niedostateczne wykorzystanie środków zewnętrznych.

Misją rozwoju gminy Solec nad Wisłą jest: „Solec nad Wisłą gminą zrównoważonego rozwoju, bogactwa i dziedzictwa nadwiślańskiego krajobrazu, kultywującą tradycje i obyczaje z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, otwartą dla poszukiwaczy harmonii z przyrodą, obszarem dla inwestycji i przedsiębiorczości”.

Ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego zasadniczo włączono w cel strategiczny V: ochrona walorów przyrodniczych krajobrazu nadwiślańskiego i VI: „Atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy. Najważniejszymi działaniami w ramach celu operacyjnego: „Ochrona dziedzictwa kulturowo- historycznego” są: opracowanie i uchwalenie planów odnowy miejscowości; renowacja zaniedbanych i zapomnianych obiektów kulturalno- historycznych; odnowa, modernizacja i adaptacja obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem (budynek Urzędu Gminy, Gminny Ośrodek Kultury w Solcu nad Wisłą, pałacyk w Woli Pawłowskiej oraz remiza OSP w Przedmieściu Bliższym); modernizacja obiektów sakralnych; ochrona obiektów archeologicznych i wykluczenie ich zagospodarowania; zagospodarowanie rynku w Solcu nad Wisłą. Wybrane działania odnośnie ochrony przyrody i oferty turystycznej: utworzenie nowych obszarów przyrodniczych: utworzenie Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego; utworzenie rezerwatów w Raju i Kolonii Boiska; dbałość o przyrodniczą estetykę gminy; określenie i promocja produktu turystycznego gminy; propagowanie lokalnych przysmaków i zespołów ludowych; powołanie Centrum Informacji Turystycznej; organizacja imprez kulturalnych.

5.1.3. Program Zrównoważonego Rozwoju Turystyki w Gminie Solec nad Wisłą z 2012 r.

Dokument ten uchwalony przez Radę Gminy Solec nad Wisłą Uchwałą nr XXII/119/2012 z dnia 26.04.2012 r. jest spójny ze Strategią Rozwoju Gminy Solec nad Wisłą na lata 2007- 2020 r. i innymi dokumentami strategicznymi na poziomie powiatu, województwa, kraju i międzynarodowym. Ponadto został opracowany przy aktywnym udziale społeczności lokalnej. Uaktualniono uwarunkowania kulturowe i przyrodnicze oraz społeczne. Wymieniono zabytki wpisane do rejestru zabytków. Poza tym stwierdzono, że znaczącym składnikiem krajobrazu kulturowego są kapliczki. Podano też liczbę 128 obiektów kultu religijnego i miejsc pamięci narodowej. W stosownej tabeli przedstawiono podział liczbowy tych obiektów z wyróżnieniem na typy: kościoły, kaplice, kapliczki, figury, krzyże, pomniki, tablice pamiątkowe. W dalszej części rozdziału 2 szczegółowo zaprezentowano walory przyrodnicze, wymieniono imprezy kulturowe, szlaki turystyczne i bazę turystyczną. Analiza SWOT w zakresie środowiska kulturowego i przyrodniczego jest w zasadzie

tożsama z tą zaproponowaną w strategii rozwoju. W celach strategicznych zawartych w tym programie zwraca uwagę podporządkowanie rozwojowi turystyki w gminie Solec nad Wisłą walorów krajoznawczych i rekreacyjnych. Kwestie dotyczące walorów zabytkowych są drugorzędne. Pojawiają się jedynie dwa działania: wyeksponowanie ruin zamku oraz sieci obiektów sakralnych. Nie ma szczegółowych planów dotyczących rewitalizacji czy adaptacji terenów zabytkowych i pojedynczych zabytków, co pozwoliłoby uatrakcyjnić krajobraz kulturowy gminy. Brakuje też konkretnych działań promocyjnych w oparciu o zasoby kulturowe.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA ORAZ KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

5.2.1. CHARAKTERYSTYKA GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Gmina Solec Nad Wisłą w powiecie lipskim usytuowana jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego i stanowi jego granicę z województwem lubelskim i świętokrzyskim. Sąsiaduje z gminami: Lipsko, Chotcza, gminą Tarłów w województwie świętokrzyskim. Rzeka Wisła stanowi wschodnią granicę z województwem lubelskim. Obszar gminy wynosi ok. 130 km². W skład gminy wchodzi 21 sołectw. Największymi miejscowościami są: Boiska, Dziurków, Glina, Kłudzie, Pawłowice, Przedmieście Bliższe i Dalsze, Sadkowice, Solec nad Wisłą, Wola Pawłowska. Odległość do miejscowości powiatowej Lipska wynosi: ok 10 km, Radomia 50 km, Warszawy 160 km, Lublina 120 km i Kielc 119 km. Teren gminy ma położenie peryferyjne i nie przebiegają przez niego drogi krajowe. Główny układ komunikacyjny tworzą drogi wojewódzkie: droga nr 747 Iłża-Solec Nad Wisłą, 754 Solec nad Wisłą-Ostrowiec Świętokrzyski oraz 817 Solec nad Wisłą- Kłudzie (przeprawa przez Wisłę- Kamień. Gmina Solec Nad Wisłą jest gminą wiejską, rolniczą. Użytki rolne stanowią 59% obszaru gminy (7769 ha). Lasy o charakterze mieszanym stanowią 20% powierzchni gminy (2593 ha). Znajdują się one zasadniczo na terenie Nadleśnictwa Zwolen w północno-zachodniej części gminy i stanowią rozległy i zwarty kompleks. Na pozostałym obszarze występują niewielkie kompleksy i kępy drzew związane w dużej mierze z istniejącymi dolinami rzek i tarasami zalewowymi. Przeważająca część gminy położona jest w obrębie Równiny Radomskiej, Przedgórze Iłżeckiego oraz Małopolskiego Przełomu Wisły. Zasadniczo teren jest nizinny, płaski z niewielkimi wzniesieniami dochodzącymi do 185 m n.p.m. Bardziej zróżnicowaną rzeźbę terenu notuje się w obrębie dolin rzecznych, gdzie spadki osiągają 15% oraz występują różnice wysokości. Sieć rzeczną tworzy rzeka Wisła, która stanowi wschodnią granicę gminy. Przez środkową część płynie

nieuregulowana rzeka Krępianka, wpadająca do Wisły w rejonie Solca nad Wisłą, w południowej części rzeka Kamienna, która wpada do Wisły w rejonie Kępy Piotrawińskiej. Wśród wód powierzchniowych znaczenie ma obszar starorzecza Wisły. Cała gmina stanowi obszar krajobrazu chronionego doliny Wisły „Solec nad Wisłą”. Zachodni, wysoki brzeg rzeki pokrywają głębokie jary, wąwozy i przełomy o dużych walorach krajobrazowych. Na terenie gminy istnieje rezerwat „Sadkowice”- jedyny w województwie mazowieckim obszar z roślinnością stepową. Znajduje się na północnym krańcu wsi Sadkowice i zajmuje powierzchnię 0,9 ha. Na terenie gminy występują pomniki przyrody: 1/ topola biała (białodrzew), 120 lat, park w Raju; 2/ dąb szypułkowy, 250 lat, Raj; 3/ dąb szypułkowy, 300 lat, Kolonia Raj; 4/ dąb szypułkowy, Boiska. Planowane są kolejne obiekty przyrodnicze do objęcia ochroną prawną. W gminie Solec nad Wisłą nie występują duże zakłady przemysłowe. W sferze kultury najważniejszymi wydarzeniami są: Dni Solca, Festiwal Muzyki Klasycznej, Wielkie Królewskie Regaty. W gminie działa wiele organizacji społecznych: Stowarzyszenie na rzecz Gminy Solec nad Wisłą „WISŁA”, Stowarzyszenie Przyjaciół Solca, zespoły wokalne- muzyczne w Boiskach i Pawłowicach. Funkcjonuje wiele ośrodków kulturalnych: Gminny Ośrodek Kultury z siedzibą w zabytkowym domu z podcieniami i Gminna Biblioteka Publiczna w Solcu nad Wisłą, Wiejski Dom Kultury w Dziurkowie. Gmina Solec nad Wisłą należy do Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg. Rozwija się turystyka piesza, rowerowa i kulturowa. Na terenie gminy występują lokalne, oznakowane szlaki rowerowe: szlak promowy- czerwony; szlak wałowy- św. Stanisława; szlak nadwiślański zielony; szlak źródłany żółty. Przez teren gminy przebiegają regionalne szlaki rowerowe: czarny szlak Opole Lubelskie – Solec nad Wisłą; niebieski szlak Sandomierz- Solec nad Wisłą, szlak żółwia i dinozaura Bałtów- Janowiec; szlak regionalny – trasa nadwiślańska lewobrzeżna, która rozpoczyna się mostem na rzece Kamiennej u jej ujścia do Wisły, biegnie przez Solec nad Wisłą, kończy się za Nowym Duninowem. Przez gminę Solec nad Wisłą przebiega „Bursztynowy Szlak Greenways”- polsko- słowacko- węgierski projekt ekoturystyczny realizowany wzdłuż historycznego traktu idącego z Budapesztu nad Morze Bałtyckie. Solec nad Wisłą leży również na „Szlaku Przygody- Kraina 4 Żywiołów”.

5.2.2. RYS HISTORYCZNY GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Zarys historii administracyjnej gminy Solec nad Wisłą

W okresie I Rzeczypospolitej obszar gminy Solec nad Wisłą (z miastem Solec lokowanym w XIV w.) położony był na terenie ziemi sandomierskiej w powiecie radomskim. Powiat ten utworzono w ziemi sandomierskiej w drugiej połowie XIV w. w okresie reform administracyjnych Kazimierza III Wielkiego. Od 1471 r. (reforma administracyjna Kazimierza Jagiellończyka) teren dzisiejszej gminy znajdował się w granicach administracyjnych województwa sandomierskiego, które istniało do 1772 r. Po III rozbiorze znalazł się w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii jako ziemie Galicji Zachodniej monarchii habsburskiej. Po bitwie pod Raszynem, 19 kwietnia 1809 r. i podpisaniu pokoju w Schonbrun 14 października 1809 r., ziemie Galicji Zachodniej włączone zostały do Księstwa Warszawskiego. Do roku 1815 teren gminy Solec nad Wisłą znajdował się w Księstwie Warszawskim w departamencie radomskim i powiecie soleckim. Po podpisaniu pokoju wiedeńskiego w 1815 r. przedmiotowy teren wszedł w skład Królestwa Polskiego w województwie sandomierskim, obwodzie opatowskim i powiecie soleckim. Reformy administracyjne przeprowadzone po 1837 r. w Cesarstwie Rosyjskim zmieniły przynależność gminy do guberni sandomierskiej w powiecie opatowskim. Po utworzeniu guberni radomskiej w 1844 r. w Cesarstwie Rosyjskim teren gminy znajdował się w jej granicach w powiecie opatowskim. W latach 1867-1918 znajdował się w guberni radomskiej i powiecie iłżeckim. W 1869 r. Solec stał się osadą wiejską. 3 stycznia 1870 r. utworzono z terenu dotychczasowego miasta gminę Solec i jednocześnie istniejącą już gminę o tej samej nazwie przemianowano na gminę Dziurków z siedzibą w Solcu. Południowy obszar dzisiejszej gminy wszedł w skład nowopowstałej gminy Pawłowice. Po odzyskaniu niepodległości obszar obecnej gminy wszedł w skład województwa kieleckiego, w powiecie iłżeckim. W czasie II wojny światowej należał do Generalnej Guberni w dystrykcie radomskim. Po 1945 r. ponownie należał administracyjnie do powiatu iłżeckiego w województwie kieleckim. Gmina Solec i gmina Pawłowice funkcjonowała do roku 1954. W latach 1954- 72 istniały gromady: Pawłowice, Przedmieście Dalsze, Solec, a od 1970 r. Solec nad Wisłą w pow. iłżeckim woj. kieleckim, a od 1956 r. pow. lipskim. W 1973 roku po kolejnej reformie administracyjnej, powstała gmina Solec nad Wisłą obejmująca teren dawnej gminy Solec i Dziurków oraz większość obszaru gminy Pawłowice w województwie radomskim. Reforma administracyjna roku 1999 zmieniła przynależność administracyjną gminy Solec nad Wisłą. Weszła w skład województwa mazowieckiego w powiecie lipskim.

Rozwój urbanistyczno- architektoniczny Solca nad Wisłą

W XII w. istniał gród solecki i osada targowa związana z przeprawą wiślaną i siecią dróg handlowych: szlak z Rusi, przez Lublin, Solec, Iłżę i Radom do Wielkopolski oraz szlak południowy z Janowca na Sandomierz. Korzystne było położenie fizjograficzne (wysoka skarpa, rzeka). Dawny gród zlokalizowany był prawdopodobnie w miejscu ruin XIV- wiecznego zamku. Natomiast osada oddzielona była od grodu wąwozem i usytuowana była na skarpie (pomiędzy wąwozem i dzisiejszym kościołem parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP). Składała się z placu i zabudowy wokół niego. W XIII w. stał tam kościół drewniany (badania wykluczyły tę samą lokalizację co obecny kościół). W 1325 r. Solec drogą wykupu przez Władysława Łokietka stał się własnością królewską. W 1 poł. XIV w. dokonano lokacji miasta na prawie magdeburskim na pow. 20 łanów (ok. 5 km²). Graniczyło z rzeką Krepianką od strony wschodniej, od południa z wsią Sadkowice, od zachodu z folwarkiem Dziurków, od północy z dobrami klasztoru św. Krzyża. Rynek (ob. Plac Bolesława Śmiałego) miał wymiary 70 x 120 x 90 x 120 m i posiadał kształt trapezu. Nie stwierdzono podczas badań archeologicznych umocnień miejskich. W XIV w. wybudowano gotycki zamek w miejsce grodu i gotycki, murowany kościół parafialny. Z rynku w narożniku północno zachodnim wychodziła krótka uliczka, która łączyła się z traktem (tzw. drogą królewską) biegnącym od mostu na Krepiance przez wąwóz przecinający skarpe wiślaną. W narożniku południowo wschodnim wychodziła uliczka ku wsi Sadkowice (ob. ul. Kopernika), w narożniku południowo zachodnim wychodziła uliczka prostopadle do rynku (w miejscu ob. Rynku) łącząca się z traktem Janowiec – Sandomierz. Długo zabudowa miasta ograniczała się do ówczesnego rynku. Układ miasta dostosowany został do istniejącej sieci dróg, konfiguracji terenu, w związku z tym nie powstał regularny plan i bloki zabudowy, choć wiele elementów zostało zrealizowanych: rynek, uliczki wybiegające z naroży, kościół parafialny z cmentarzem w rogu rynku. Początkowo miasto rozwijało się w kierunkach północ- południe, wzdłuż traktu Janowiec- Sandomierz. Powstały osady: Przedmieście Kłudzie, Podole (XV w.). Następnie rozwijało się też w kierunku południowo zachodnim. Powstało Podemłyńie, Przedmieście Bliższe i Dalsze (XVI w.). Natomiast nie rozwijało się miasto wzdłuż „drogi królewskiej”, ze względu na tereny piaszczyste na zachód od Solca. W XVI w. szacuje się, że było 300 domów (oprócz zamku i kościoła, pozostała zabudowa miasta była drewniana) i 1500 mieszkańców. Większe zmiany w Solcu dokonały się na pocz. XVII w. Przebudowano zamek i kościół parafialny w stylu późnorennesansowym. W części południowej poza zabudową został wzniesiony kościół i klasztor OO. Reformatów (1626 r.). Powstało wiele nowych domów i spichlerzy. Pożar w 1621 r. zniszczył jedynie fragment zabudowy, którą szybko odbudowano. Okres rozwoju miasta zakończył się wraz z potopem szwedzkim. Wojska szwedzkie

spaliły miasto i zamek. Całkowitego zniszczenia dopełniły wojska Rakoczego- księcia Siedmiogrodu (ocalało 6 domów i kościół parafialny). Po 1660 r. rozpoczęto powolną odbudowę miasta. Przekształcono rynek, który uzyskał kształt litery L (ob. Rynek i pl. Bolesław Śmiałego). Rynek w ten sposób połączył się z traktem Janowiec-Sandomierz (ob. ul. Zwoleńska, Łoteckiego). Nastąpił większy rozwój przedmieść, zabudowa stała się bardziej rozproszona, co związane było z bezpieczeństwem przeciwpożarowym. Nie zabudowano pierzei rynkowej od północy. Teren ten Krzysztof Zbaraski- starosta solecki uzyskał od mieszczan soleckich również z przeznaczeniem na obszar przeciwpożarowy. Prawdopodobnie w XVII w. powstał cmentarz grzebalny wokół kościółka drewnianego na południe od klasztoru OO. Reformatów. W XVIII w. Solec był ośrodkiem miejskim o ukształtowanym w ciągu wieków układem urbanistycznym, rynkiem, odbudowaną zabudową rynkową, zamkiem, zespołem kościoła parafialnego i klasztoru oo. Reformatów oraz cmentarzem grzebalnym przy ob. ul. Łoteckiego. W 2 poł. XVIII w. cmentarz na nowo założono, wytyczono i ogrodzono. Kościółek cmentarny albo gruntownie odremontowano lub postawiono nowy. Funkcjonowały przedmieścia: Kłudzie, Podemłynie, Podole, Przedmieście Bliższe i Dalsze. Występowała luźna zabudowa u podnóża skarpy. Bloki przyrynkowe różniły się wielkością, co było uwarunkowane funkcją (działki miejskie, rolnicze, handlowe sakralne) i podziałami własnościowymi. Sieć ulic była bardziej rozwinięta niż ta po lokacji miasta. Większość z ulic, które pojawiły się wtedy, dzisiaj istnieją (ul. Łoteckiego- d. ul. Klasztorna). Zwoleńska, ul. Kopernika, ul. Spokojna- d. ul. Sandomierska. Nadal ważną rolę pełnił trakt Janowiec- Sandomierz. Na znaczeniu straciła „droga królewska” na rzecz nowej drogi na Lipsko przez Przedmieście Bliższe, Dziurków. Pod kon. XVIII w. teren miasta znacznie się powiększył. Nowe granice miasta stanowiły: od wschodu wieś kamień, od zachodu Lipsko, od północy wieś Boiska, od południa wieś Sadkowice. Solec liczył 1600 mieszkańców i 302 domy, głównie drewniane. Z tego okresu pochodzi zachowany dom z podcieniami przy ob. Pl. Bolesława Śmiałego. Domy soleckie były szczytowe, parterowe, budowane na planie prostokąta z jednym traktem i wejściem od strony dłuższego boku. Część domów miało podcienia. 1 poł. XIX w. dla Solca to okres stagnacji. Nie zanotowano wiele zmian architektoniczno- urbanistycznych. Powstał zapewne na początku wieku murowany ratusz w stylu klasycystycznym, który spłonął w 1851 r. (później odbudowany). W 1820 r. Solec posiadał 294 domy drewniane i 10 murowanych. W 1 ćw. XIX w. powstała papiernia przy drodze do Lipska, hamernia, murowany młyn wodny w południowo- zachodniej części miasta (Podemłynie). Młyn zachował się do dzisiaj w ruinie. Kościół cmentarny w tym czasie uzyskał klasycystyczną przybudówkę frontową. Więcej obiektów murowanych powstało dopiero pod koniec 3 i 4 ćw. XIX w. W 1860 r. było 2300 mieszkańców, 307 domów drewnianych i 12 murowanych. W wyniku pożaru w 1876 r. zniszczeniom

uległ kościół klasztorny pw. św. Stanisława oraz zabudowania klasztorne. Kościół wyremontowano i wsparto szkarpami fasadę. W miejscu zachodniego skrzydła klasztornego w 1888 r. wybudowano nowy budynek neoklasycystyczny na potrzeby studium pedagogicznego. W sąsiedztwie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP powstała murowana dzwonnica (1883 r.) oraz plebania (kon. XIX w.). W budownictwie mieszkalnym pojawił się nowy typ domu- kalenicowy z układem dwutraktowym i w mniejszej liczbie układem dośrodkowym, dwutraktowym. Domy te pojawiły się w ścisłym centrum. Na przełomie XIX/XX w. te domy zaczęły wypierać domy szczytowe. W 1 ćw. XX w. wybudowano wiele domów murowanych z kamienia lokalnego, kalenicowych o prostokątnym planie, wyróżniające się detalem architektonicznym: obramieniami okien, wydatnymi gzymsami, fryzami, boniowaniem, schodkowych szczytów, płycin itp. Do dziś niestety zachowały się pojedyncze przykłady tej architektury. W 2 ćw. XX w. wykształcił się inny typ domu dwukondygnacyjnego z facjatą zakończoną trójkątnie i lukarnami. Budowane były z kamienia i dekorowane cegłą lub drewniane. Najczęściej powstawały przy uliczkach odrynkowych (ul. Zwoleńska, ul. Kopernika, ul. Staszica, ul. Spokojna). Po II wojnie światowej wskutek akcji wyburzania zabudowy przyrynkowe (ob. Rynek) powstała nowa zabudowa szeregowa, piętrowa, o płaskich dachach, bez detalu- nie nawiązująca zupełnie do historycznych tradycji.

Kalendarium historii gminy Solec nad Wisłą

IX /X w. - powstanie Solca jako wsi książęcej

XII w. - przejście osady na własność klasztoru miechowitów

1278 - potwierdzenie utworzenia parafii w Solcu w akcie nadania wsi Szczepanowice klasztorowi miechowskiemu przez Zbrosława kanonika krakowskiego i małopolskiego

1325- zamiana z klasztorem miechowskim wsi Krzesławice na Solec przez Władysława Łokietka

1 poł. XIV w. -lokacja miasta na prawie magdeburskim przez Kazimierza Wielkiego; budowa zamku i kościoła murowanego

1394-nadanie wójtostwa w Solcu Janowi z Opatowa

1407-budowa młynów wokół Solca

1412-nadanie miastu przez Władysława Jagiełłę przywilejów targowych (ustalono 2 jarmarki na Boże Ciało i Wniebowzięcie NMP) i handlowych (handel solą pochodzący z żup królewskich bez opłaty cła i targowego)

1417- uzyskanie monopolu na handel w promieniu trzech mil z prawem konfiskaty towarów obcym kupcom

XV/XVI w.- rozwój przedmieść wokół Solca: Przedmieście Kłudzie, Podole, Podemłyńie, Przedmieście Bliższe, Przedmieście Dalsze,

1518 -potwierdzenie trzech przywilejów handlowych przez Zygmunta Starego

1530-wtórna lokacja miasta; ustanowienie starostwa soleckiego

1544-potwierdzenie przywilejów handlowych, lokacyjnych, organizacji jarmarków i granic miasta przez króla Zygmunta Augusta

1554- potwierdzenie lokacji miasta i jego granic; ustalanie dni targowych w Solcu na niedzielę

1559-powstanie zboru kalwińskiego w Solcu

1578-nadanie przez Stefana Batorego przywileju handlu w całej Polsce bez opłaty cła i targowego oraz ustanowienie kolejnych 2 jarmarków; potwierdzenie dotychczasowych przywilejów lokacyjnych i handlowych

XVI w. wykształcił się dekanat solecki

1591, 1609- przywileje Zygmunta III Wazy zwiększające możliwości prowadzenia handlu przez mieszczan soleckich; wyłączna możliwość na korzystanie z tysięcy hektarowego boru

2 poł. XVI w.- Krzysztof Radziwiłł książę na Birzach i Dubinkach- starostą soleckim

1603-1610- Zygmunt Myszkowski margrabia mirowski- starostą soleckim

1609-ordynacja miasta królewskiego Solca w dokumencie Zygmunta III Wazy "Porządek Miasta IMCI Solca"

1615-1627 – książę Krzysztof Zbaraski- starostą soleckim

1621- pożar części miasta

1 poł. XVII w.- rozbudowa miasta, przebudowa zamku kazimierzowskiego oraz kościoła parafialnego Wniebowzięcia NMP w stylu późnorenesansowym, fundacja

klasztoru OO. Reformatów, powstanie letniej siedziby starosty w Raju

1655-1660 potop szwedzki, najazd wojsk Rakoczego; całkowite zniszczenie miasta

2 poł. XVII w. -Adam Kazanowski- starostą soleckim

2 poł. XVII i pocz. XVIII w.-odbudowa gospodarczego znaczenia miasta; potwierdzenie przywilejów handlowych miasta królewskiego

1683-przywilej handlowy Jana III Sobieskiego zezwalający na wywóz soli z żup królewskich bez opłaty oraz zezwolenie na osiedlanie się Żydów

XVIII w.- starostowie soleccy: Jakub Aleksander Lubomirski a następnie Hieronim Wielopolski

XVIII w.- istnienie parafii w Pawłowicach

1708- epidemia cholery w Solcu

1701-1710 wojna północna; ponowne zniszczenie miasta

14.IX.1709- wizyta w Solcu Augusta II Wettyna, cara Piotra I i carewicza Aleksego dokonującego przeglądu wojsk polsko-rosyjskich walczących w wojnie północnej

2 poł. XVIII w.- upadek gospodarczego znaczenia Solca

1780 r. ostatnia odbudowa zamku

1785-1787 -lustracja miast królewskich i powstanie dokumentu "Ordynacja Dobrego Rządu dla Miasta JKM Solca"

2.III.1787-przeprawa Stanisława Augusta Poniatowskiego udającego się do Kaniowa na spotkanie Katarzyny II

1788-1792 -Sejm Wielki ; próby reformy miast królewskich

18.IV.1791-ustawa Sejmu Wielkiego zatwierdzająca i rozszerzająca przywileje miast królewskich

3.V.1791-konstytucja majowa i jej artykuły dotyczące miast królewskich

1 poł. XIX w.-wykupienie dóbr soleckich i objęcie urzędu wójta przez hrabiego Matuszewicza; rozwój gospodarczy Solca

1809- powstanie powiatu soleckiego w Księstwie Warszawskim

1815- utworzenie Sądu Pokoju w Królestwie Polskim

1818 r. – powódź (zniszczenie kościoła p.w. św. Stanisława na „Kępie”)

1 ćw. XIX w.-powstanie fabryki wyrobu papieru Matuszewicza i Rottera; młyna murowanego, budowa Ratusza Miejskiego

1835 -wykupienie dóbr soleckich przez rząd Królestwa Polskiego

1836-pozar i zniszczenie fabryki papieru

1861-zamiana pańszczyzny na okup pańszczyźniany w dobrach starostwa soleckiego, Józef Targowski został dzierżawcą Solca

1864-zniesienie pańszczyzny w dobrach soleckich

1864-kasacja zakonu reformatów

1866-powstanie szkoły średniej nauczycielskiej Soleckich Kursów Pedagogicznych

1869-zamiana statusu prawnego miasta; utrata praw miejskich i powstanie osady Solec

1876-pozar budynku szkoły nauczycielskiej

1887-1888-budowa nowego gmachu Seminarium Nauczycielskiego

1905-strajk szkolny w Solcu

1914-1918 - I wojna światowa

1916-otwarcie szkoły średniej w Solcu przez władze austriackie

1924- objęcie funkcji dyrektora Seminarium Nauczycielskiego przez Zygmunta Łoteckiego

1939- wybudowanie mostu na Wiśle

1939-1945 -II wojna światowa

1939-mordy ludności cywilnej pochodzenia żydowskiego; wysadzenie mostu na Wiśle

1942-walki Batalionów Chłopskich z Niemcami w Solcu i okolicach

1944-wysiedlenie ludności soleckiej przez Niemców; próby sforsowania Wisły przez Rosjan.

5.2.3. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

Krajobraz kulturowy gminy Solec nad Wisłą ma charakter otwarty, rolniczy zasadniczo równinny z niewielkimi wzniesieniami, urozmaicony elementami krajobrazu naturalnego: doliny rzek (kamiennej i Krępianki), tereny leśne głównie w części północno- zachodniej, zadrzewienia śródpolne i przydrożne. Wyróżnia się wysoki brzeg doliny Wisły, rozległe obszary łąkowe, torfowe i bagienne starorzecze Wisły. Siatka osadnicza gminy składa się z licznych wsi, ukształtowanych historycznie w ciągu wieków, przeważnie reprezentujących typ ulicówki z niwowym układem gruntów ornych. Najstarszymi wsiami są: Pawłowice, Przedmieście Bliższe i Dalsze, Dziurków, Kłudzie. W krajobrazie kulturowym gminy wyróżnia się Solec nad Wisłą położeniem na skarpie wiślanej oraz występowaniem licznych zabytków. Przeważają zabytki o charakterze sakralnym, co jest typowe dla całego regionu w odniesieniu do gmin wiejskich. Wśród nich są obiekty o wartościach ponadlokalnych i ponadregionalnych. Najstarsze zabytki w gminie pochodzą z XIV w. Charakterystyczne jest występowanie dużej liczby kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. Szczególnie wartościowa jest grupa Nepomuków.

Solec nad Wisłą jest głównym ośrodkiem kulturowym. Położenie miejscowości na skarpie wiślanej i sąsiedztwo starorzecza wiślanego nadaje mu wysokich walorów krajobrazowych i widokowych. W Solcu nad Wisłą zlokalizowanych jest 11 zabytków wpisanych do rejestru zabytków, w tym ruiny zamku i kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, będące najstarszymi w gminie. Zachował się charakterystyczny układ urbanistyczny z czytelnymi przekształceniami w ciągu wieków (XIV- XX) oraz zabudowa małomiasteczkowa z 1 poł. XX w. Na skarpie wiślanej powyżej wąwozu, (ob. ul. Zamkowa) znajdują się ruiny zamku z XIV w., posiadające znaczne wartości archeologiczne, historyczne i naukowe, jak również krajobrazowe. Przy Pl. Bolesława Śmiałego (pierwotny rynek) zlokalizowany jest zabytkowy zespół kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, w skład którego wchodzi kościół parafialny, cmentarz przykościelny, dzwonnica, plebania oraz obiekty małej architektury. Kościół wzniesiony w XIV w., przebudowany na przełomie XVI i XVII w. uzyskał późnorenansowy charakter głównie poprzez detal architektoniczny (gzymy, sterczyny w formie obelisków, pilastry). Mury w partii nawowej zachowały się gotyckie. Posiada bogaty wystrój i wyposażenie późnorenansowe oraz barokowe z XVII i XVIII w. Szczególnie wartościowe są: ołtarz główny, zespół obrazów, sklepienia ze sztukateriami, okucia drzwi. Przy kościele znajduje się parawanowa dzwonnica z XIX w., budynek plebanii o pięknej fasadzie wykorzystującej cegłę jako detal architektoniczny. Jest to budynek

murowany z kamienia, otynkowany parterowy, na rzucie prostokąta z centralnymi ryzalitami. Posiada dach dwuspadowy. Szczyty ryzalitów trójkątne. Cegła została wykorzystana jako detal architektoniczny: fryz kostkowy, schodkowy, obramienia okien, naroża. Wokół kościoła od XIV w., aż do końca XVIII w. funkcjonował cmentarz. Obecnie jest to plac przykościelny obwiedziony murem (zniszczony mur z XVII w. został ostatnio odbudowany). Na terenie przykościelnym usytuowany jest również krzyż pamiątkowy oraz figura MB z XIX w. Drugim zespołem sakralnym w Solcu nad Wisłą o równie wysokich walorach zabytkowych jest dawny zespół klasztorny OO. Reformatorów. Wśród uliczek południowej części Solca nad Wisłą wyrasta monumentalny gmach kościoła poreformackiego wzniesionego w 1626 r. w stylu wczesnego baroku. Jego architektura i wygląd zachowały się prawie bez zmian. Wewnątrz posiada barokowe wyposażenie, w tym cenny zbiór malarstwa sztalugowego. Kościół poprzedza oryginalny dziedziniec krążankowy, powstały w tym samym czasie. Na uwagę zasługują krążanki arkadowe, pamiątkowy krzyż kamienny ustawiony na dziedzińcu oraz brama z portalem wejściowym, nad którym umieszczony został kartusz herbowy z Korybutem Zbaraskich oraz Pogonią i św. Jerzym. Zabudowania klasztorne powstały później. W odbudowanym po pożarze w 1876 r. skrzydle wschodnim mieści się teraz schronisko młodzieżowe. W miejscu dawnego skrzydła zachodniego powstał w 1888 r. budynek d. Seminarium Nauczycielskiego w stylu neoklasycystycznym, ob. budynek zespołu szkół ponadgimnazjalnych. Obiekt ten jest materialnym świadectwem długiej historii szkolnictwa pedagogicznego oraz pracy wielu znakomitych nauczycieli w całym regionie. Trzecim zespołem sakralnym jest cmentarz przy ul. Łoteckiego wraz z kościołem cmentarnym p.w. św. Barbary. Nekropolia ta jest jedną z cenniejszych w południowej części województwa mazowieckiego. Posiada kilkadziesiąt cennych nagrobków, pochodzących z XIX i 1 poł. XX w. Odznaczają się wysokim poziomem wykonawstwa oraz prezentują wiele form i typów. Wśród pochowanych znajdują się osoby zasłużone dla miejscowości: burmistrzowie, nauczyciele powstańcy, żołnierze i księża oraz właściciele okolicznych dóbr. W centrum cmentarza zlokalizowany jest kościół p.w. św. Barbary drewniany z pięknym klasycystycznym murowanym frontonem. Prawdopodobnie powstał w XVII w. W 2 poł. XVIII w. został gruntownie wyremontowany lub od podstaw wzniesiony. W powiecie lipskim występuje jako jedyny drewniany zabytek sakralny. Wewnątrz znajduje się wyposażenie barokowe. Uzupełnieniem tego zespołu jest figura Chrystusa Frasobliwego, zlokalizowana przy murze cmentarnym. W Solcu nad Wisłą znajdują się jeszcze dwa cmentarze: Cmentarz rzymsko- katolicki przy ul. Piaski oraz Kirkut. Cmentarz „Piaski” powstał w XIX w. jako drugi cmentarz polowy, grzebalny. Posiada formę zbliżoną do trapezu. Układ komunikacyjny ma obwodnicowy z główną aleją prowadzącą od bramy. Ogrodzony jest murem,

kamiennym, otynkowanym. Na cmentarzu zachowało się kilkanaście zabytkowych nagrobków, mogiła oraz pomnik upamiętniający śmierć żołnierzy we wrześniu 1939 r. na terenie kirkutu przetrwał tylko fragment jednej macewy. Poza zabytkami sakralnymi występują dwa zabytki świeckie, wpisane do rejestru zabytków. Unikatowy dom z podcieniami, drewniany z murowanymi kolumnami jest jedynym przykładem zabudowy Solca w XVIII i 1 poł. XIX w. Zlokalizowany jest przy d. Rynku, ob. Plac Bolesława Śmiałego. Natomiast ratusz solecki z 1 poł. XIX w. jest pierwszym murowanym budynkiem użyteczności publicznej w tej miejscowości. Zewidencjonowanych zostało 22 domów powstałych głównie z 1 poł. XX w. Reprezentują różne typy architektury mieszkalnej tego okresu. Pierwszy typ to dom parterowy lub piętrowy, kalenicowy, ogzymsowany ukształtowany w 2 poł. XIX w. (Zachowały się dwa przy ul. Łoteckiego 1- pocz. XX w., Pl. Bolesława Śmiałego 1- kon. XIX w.). Drugi typ wiejski, parterowy drewniany, kalenicowy na rzucie prostokątnym o dość ubogim detalu architektonicznym- drewniane fryzy (ul. Kopernika 9, ul. Kościuszki 7, Rynek 14). Trzeci typ to domy dwukondygnacyjne z facjatą i lukarnami: drewnie lub murowane: budowane były w 2 ćw. XX w. Najciekawsze były wznoszone z kamienia lokalnego i ozdobione detalem ceglany (ul. Staszica 8 i 12), ul. Strażacka 3. W Solcu nad Wisłą zlokalizowanych jest 14 obiektów małej architektury: kapliczek, krzyży i figur (XVIII- 1 poł. XX w.). Interesującym z punktu widzenia historycznego, budowlanego i urbanistycznego, a nawet krajobrazowego czy rekreacyjnego jest teren stawów warz z ruinami młyna (nie ujętego w GEZ) z 1 poł. XIX w. na Podemłynie w Solcu nad Wisłą. Obszar ten powinien być przedmiotem zainteresowania społecznego i samorządu gminnego w celu jego przyszłej rewitalizacji.

Poza Solcem nad Wisłą ważnymi zespołami kulturowymi są Pawłowice i Wola Pawłowska. W Pawłowicach znajduje się zespół kościoła pw. św. Jana Chrzciciela z neogotyckim kościołem (wraz z neogotyckim wyposażeniem) i dzwonnica oraz plebanią, charakterystyczną dla budownictwa 1 ćw. XX w. Na cmentarzu parafialnym z przełomu XVIII/XIX w. zachowało się wiele nagrobków historycznych z XIX i 1 poł. XX w. Nekropolia posiada oryginalny, dwurzędowy układ komunikacyjny. Na cmentarzach w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach oraz innych nekropoliach powiatu występuje interesujący typ nagrobka w formie kapliczki: krzyż na cokole, z figurą pełnowymiarową lub figurką we wnęce; cokół flankowany wazonami na postumentach. Odznacza się płaskorzeźbioną dekoracją: w kształcie wieńca, Gorejącego Serca Pana Jezusa oraz żłobień tworzących wzory liniowe i geometryczne. W Woli Pawłowskiej istnieje drewniany dwór z parkiem oraz wpisany do rejestru zabytków drewniany młyn (obecnie w stanie destrukcji). Dwór jest piętrowy, nakryty dachem dwuspadowym z gankiem wejściowym, nad którym usytuowany jest balkon

przykryty daszkiem dwuspadowym. Udekorowany jest w partii między kondygnacyjnej i balkonowej dekoracją ażurową, snycerską. Dwór w sposób uproszczony nawiązuje do architektury letniskowej spotykanej np. w Otwocku. Należał do Marcinkowskich w XIX w., Żółkowskich i Wincentego Janowskiego w XX w. Po wojnie w dworze mieściła się szkoła. Wokół budynku znajduje się niewielki obszarowo park z kilkunastoma starymi drzewami. Wspomniany młyn był jednym z ciekawszych, zachowanych po wojnie obiektów tego typu w regionie ze względu na jakość budowlaną, liczne urządzenia młyńskie i dobrze rozpoznaną historię.

W Raju znajduje się park podworski. Niestety przetrwał w szczątkowej formie. Na jego terenie rośnie pomnik przyrody. Niemniej miejsce to posiada wartości historyczne.

W Glinie z dawnego majątku dworskiego pozostała dawna oficyna parterowa, wybudowana z kamienia wraz z suszarnią chmielu. W głębi dawnego parki, obecnie zupełnie zdegradowanego zlokalizowana jest figura MB z XIX w. W ruinie lub przebudowane istnieją inne zabudowania folwarczne.

W Dziurkowie i Pawłowicach znajdują się dwa budynki użyteczności publicznej, wzniesione w 1 poł. XX. Ten pierwszy nawiązuje do wcześniejszych rozwiązań budowlanych z zastosowaniem podcieni (budownictwo małomiasteczkowe). Drugi stanowi charakterystyczny przykład budownictwa tego okresu z wykorzystaniem ganków (budownictwo wiejskie).

Podobnie jak w całym powiecie lipskim występuje wiele kaplic, kapliczek, figur i krzyży przydrożnych. Wyjątkowa jest skala tego zjawiska kulturowego i sakralnego. Do gminnej ewidencji zabytków zostało włączonych 60 obiektów. Wśród najcenniejszych jest grupa Nepomuków: w Dziurkowie (XIX w.), 2 figury w Kłudziu (XVIII w. i 1790 r.), Sadkowicach (XIX w.), Pawłowicach (XIX w.), Solcu n. Wisłą (1784 r.). Z pozostałych tego typu obiektów szczególnie na uwagę zasługują: krzyż pamiątkowy w Dziurkowie z 1815 r., figura św. Floriana w Sadkowicach z 1811 r., figura anioła w Pawłowicach (XIX w.), figura św. Andrzeja w Pawłowicach (1938 r.), krzyż przydrożny ufundowany przez Tomasza Czechowicza z 1855 r. na Podolu w Solcu nad Wisłą, figura MB na terenie dawnego założenia dworskiego w Glinie. Wiele z tych obiektów posiada udokumentowaną historię.

Zewidencjonowano jeden budynek wiejski w Słuszczyńcu. Jest to obiekt charakterystyczny dla budownictwa wiejskiego 1 poł. XX w. Jest to budynek parterowy, kalenicowy, z gankiem zakończonym trójkątnie, udekorowanym podokapowym fryzem drewnianym. Domy wiejskie i budynki gospodarcze

zewidencjonowane w latach 70- tych i 80- tych XX w. nie istnieją, są w sposób znaczący przebudowane lub zmodernizowane, co powoduje utratę ich wartości zabytkowych. Wiele przedwojennych domów wiejskich znajduje się w złym stanie technicznym spowodowanym brakiem bieżących remontów.

5.2.4. ZABYTKI NIERUCHOME

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości. Na terenie gminy Solec n. Wisłą znajdują się zabytki nieruchome będące:

- *obiektami architektury sakralnej*
  - Kościół „na Kępie” p.w. św. Stanisława w Kolonii Raj
  - kościół parafialny p.w. św. Wniebowzięcia NMP w Solcu n. Wisłą
  - dzwonnica przy kościele parafialnym w Solcu n. Wisłą
  - plebania przy kościele parafialnym w Solcu n. Wisłą
  - kościół poklasztorny oo. Reformatów pw. św. Stanisława Bpa w Solcu n. Wisłą
  - budynek d. klasztoru oo. Reformatów w Solcu n. Wisłą
  - dziedziniec z krużgankami w d. zespole klasztornym OO. Reformatów w Solcu n. Wisłą
  - d. Dom siostr zakonnych ob. zakrystia kościoła p.w. św. Stanisława Bpa w Solcu n. Wisłą
  - kościół cmentarny p.w. św. Barbary w Solcu n. Wisłą
  - kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach
  - dzwonnica przy kościele parafialnym w Pawłowicach
  - d. plebania przy kościele parafialnym w Pawłowicach
- *cmentarzami*
  - cmentarz przykościelny w Solcu n. Wisłą
  - cmentarz rzymsko- katolicki w Solcu n. Wisłą

- cmentarz rzymsko- katolicki „Piaski” w Solcu n. Wisłą
- cmentarz żydowski w Solcu n. Wisłą
- cmentarz rzymsko- katolicki w Pawłowicach
- *parkami*
  - park podworski w Raju
  - park dworski w Woli Pawłowskiej
- *budynkami mieszkalnymi*
  - 12 domów drewnianych (1 dom w Słuszczynie, 11 domów w Solcu n. Wisłą)
  - 11 domów murowanych w Solcu n. Wisłą
- *budynkami dworskimi i folwarcznymi*
  - dwór w Woli Pawłowskiej
  - oficyna podworska w Glinie
- *obiektami techniki*
  - młyn w Woli Pawłowskiej
  - młyn w Przedmieściu Dalszym
- *obiektami małej architektury*
  - 60 obiektów (krzyże, figury, kapliczki przydrożne):
- *obiektami użyteczności publicznej*
  - wiejski dom kultury w Dziurkowie
  - ośrodek zdrowia w Pawłowicach
  - budynek d. Seminarium Nauczycielskiego ob. w zespole szkół ponadgimnazjalnych w Solcu n. Wisłą
  - budynek Gminnego Ośrodka Kultury w Solcu n. Wisłą
  - ratusz w Solcu n. Wisłą

- *układami urbanistycznymi lub ruralistycznymi*
  - układ urbanistyczno- architektoniczny w Solcu n. Wisłą

5.2.5. ZABYTKI RUCHOME

Solec nad Wisłą, kościół klasztorny p.w. św. Stanisława Bpa

Zabytki ruchome zostały wpisane do rejestru pod nr rej. **24/B/82** z dnia 25.08.1982 r. (26 obiektów), **189/B/98** z dnia 30.09.1998 r. (15 obiektów) oraz **190/B/98** z dnia 14.10.1998 r. (5 obiektów). Wyposażenie kościoła jest dość jednolite stylistycznie. Większość zabytków pochodzi z XVII i XVIII w. Kilka szczególnie cennych związanych jest z okresem budowy kościoła i klasztoru: monumentalny ołtarz główny z 1630 r. z obrazem: „św. Stanisław” z 1662 r., obrazy m.in.: „Niepokalane Poczęcie NMP”, „św. Roch”, „św. Rozalia” z XVII w. Zbiory malarstwa uzupełniają obrazy XVIII- wieczne przedstawiające Świętych: św. Józefa, św. Pacyfika, św. Wawrzyńca. Na uwagę zasługuje cykl obrazów składających się na Stacje Meki Pańskiej z XVIII w. Ważnym historycznie obiektem jest marmurowe epitafium Marianny z Przebendowskich Matuszewiczowej z XVIII w. oraz epitafium upamiętniające zakonników z 1 poł. XVIII w.

Solec nad Wisłą, kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP

Zabytki ruchome zostały wpisane do rejestru pod nr rej. **188/B/98** z dnia 28.09.1998 r. (1 obiekt- polichromia „Ukrzyżowanie” z XVI w.), **23/B/82** z dnia 25.08.1982 r. (50 obiektów). Najstarszymi zabytkami ruchomymi są: wspomniana polichromia, zlokalizowana przy wejściu do kościoła od zachodu; drzwi żelazne z 1563 r., zachowane elementy kute z dawnych drzwi z XVI w.: okucia, zawiasy, zamek. Najcenniejsze obiekty pochodzące z XVII w. to: architektoniczny ołtarz późnorenesansowy z obrazem przedstawiającym Wniebowzięcie NMP z 1610 r., obraz „Chrystus Ukrzyżowany”, obraz „św. Barbara” z pocz. XVII w.?, chrzcielnica kamienna z 1624 r., drewniane stalle z XVII w., oryginalna rzeźba „Aniołek z fletem”, drewniany krucyfiks, umieszczony na łuku tęczowym; dwa portale z pocz. XVII w., tablica konsekracyjna z 1604 r. oraz naczynia liturgiczne. Z XVIII w. pochodzi wiele zabytków, w tym: naczynia liturgiczne, obrazy: „Zwiastowanie”, „św. Opatrzność”, „św. Anna Samotrzecia”. Boczne ołtarze wykonane są w XIX w. (neobarokowe) i 1 poł. XX w.(neogotycki). W kościele są tablice epitafijne umieszczone na przelomie XIX i XX w. (Józefa Targowskiego, Anny Targowskiej, Zofii Cywińskiej).

Solec nad Wisłą, kościół cmentarny p.w. św. Barbary

Wystrój i wyposażenie zostało wpisane do rejestru zabytków pod nr **25/B/82** z dnia 25.08.1982 r. (14 obiektów). W kościele znajdują się ołtarze barkowe. W jednym z nich umieszczony jest obraz renesansowy św. Katarzyna i św. Tekla” o kształcie czteroliścia. Oryginalnym i wartościowym obiektem jest feretron z ruchomą figurą Matki Boskiej. W kościele zachowało się marmurowe epitafium Marii z Kwiatkowskich Ciepielowskiej z 1855 r. Szczególną uwagę należy zwrócić na odrzwia wejściowe (z datą 1768 r.) o i prowadzące z prezbiterium do zakrystii. W drzwiach tych pierwszych zachował się zamek z XVIII w.

Pawłowice, kościół parafialny

W kościele znajduje się zabytkowe, jednolite stylistycznie wyposażenie, nie wpisane do rejestru zabytków. Przeważają obiekty neogotyckie (kon. XIX w.): drewniane ołtarze, ambona, chrzcielnica, konfesjonały, stalle, żyrandole. Z wyposażenia poprzedniego kościoła pozostało kilka obrazów przedstawiających Świętych, drewniany krucyfiks wiszący oraz kamienna chrzcielnica.

Solec nad Wisłą, figura św. Jana Nepomucena, 1784 r.

Figura św. Jana Nepomucena została wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. **26/B/82** z dnia 25.08.1982 r. ustawiona jest na wysokim profilowanym cokole. Wykonana została z piaskowca. Na cokole od frontu występuje inskrypcja w języku łacińskim.

Solec nad Wisłą, figura Chrystusa Frasobliwego, 1859 r.

Kamienna figura Chrystusa Frasobliwego została wpisana do rejestru zabytków pod nr rej. **26/B/82** z dnia 25.08.1982 r. Postać Chrystusa ukazana jest w pozycji siedzącej z głową opartą na ręce. Figura ustawiona jest na cokole. Od frontu występuje inskrypcja w języku polskim.

Szczegółowy wykaz zabytków ruchomych oraz karty ewidencyjne znajdują się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu.

5.2.6. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Obszar gminy Solec nad Wisłą położony jest w obrębie trzech makroregionów fizjograficznych tj. Wzniesień Południowo- Mazowieckich (mezoregion Równina Radomska), Wyżyny Lubelskiej (mezoregion Małopolskiego Przełomu Wisły), Wyżyna Kielecka (mezoregion Przedgórze Iłżeckie). Teren został wykształcony w wyniku procesów geologicznych związanych głównie z działalnością denudacyjną, akumulacją lodowcową i rzeczną.

W systemie Archeologicznego Zdjęcia Polski teren gminy znajduje się na 7 obszarach, na których zostały przeprowadzone badania powierzchniowe w latach 1979 -2011 r. (patrz tabela)

Numer obszaru AZP	Data przeprowadzenia badań	Nazwisko osoby kierującej badaniami w systemie AZP
79-74	1986 r.	M. Figiel M. Cieślak E. Skubicha
80-73	1979 r.	* PP PKZ Oddział Łódź
** 80-74	1979 r.	PP PKZ Oddział Łódź
81-73	1979 r.	PP PKZ Oddział Łódź
** 81-74	1979 r.	PP PKZ Oddział Łódź
82-73	2011r.	M. Szeliga
82-74	2001r.	M. Szeliga

* PP PKZ (Przedsiębiorstwo Państwowe Pracownie Konserwacji Zabytków)

** część obszaru AZP oznaczona numerem 80-74 i 81-74 leży w granicach administracyjnych gminy Solec nad Wisłą. Brak informacji podczas wykonywania kwerendy archiwalnej, iż w czasie badań powierzchniowych AZP z 1979 r. uwzględniono stanowiska archeologiczne z miejscowości Solec nad Wisłą i okolic znane z szerszej literatury przedmiotu tj. (zamek stan.1, rynek miejski stan.2, przygródek stan.3, dawny ogród parafialny st.4).

Na podstawie kwerendy przeprowadzonej w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura Radom w obrębie gminy w ramach realizacji programu prospekcji terenowej Archeologiczne Zdjęcie Polski zewidencjonowano 33 stanowiska archeologiczne. Szczegółowa lokalizacja stanowisk archeologicznych AZP dostępna jest w archiwum w/w Urzędu. Jednakże baza wszystkich stanowisk AZP z gminy Solec nad Wisłą jest nie pełna. Wymaga licznych korekt, uzupełnień, a przede wszystkim ponownej weryfikacji terenowej i uaktualnienia. Należy przy tym koniecznie uwzględnić informacje dostarczone na podstawie wcześniejszych badań wykopaliskowych w szczególności prac archeologicznych prowadzonych przez zespół naukowców z IHKM PAN w Warszawie w latach 60 – tych XX w. (nie uwzględnionych w zestawieniu dokumentacyjnym obszarów AZP).

Najstarsze zewidencjonowane ślady działalności ludzkiej z terenu gminy Solec nad Wisłą związane są z młodszą epoką kamienia (neolit). Są to znaleziska utożsamiane z kulturą pucharów lejkowatych (Wola Pawłowska stan.5) i kulturą amfor kulistych (Zemborzyn stan.3). Bardzo interesująco przedstawia się pod względem nasycenia stanowiskami archeologicznymi z omawianego obszaru okres epoki brązu i epoki żelaza. Najstarsze chronologicznie stanowisko pochodzące z WEB*** związane jest z kulturą mierzanowicką (Wola Pawłowska stan.5). Pozostałe charakteryzują głównie kulturę łużycką (Boiska stan.4, Kłudzie stan.1, stan.2, stan.4, stan.7, Wola Pawłowska stan.1, stan.5, stan.6) i kulturę grobów kloszowych (Wola Pawłowska stan.3). Kolejnym periodem, w którym odnotowujemy pozostałości osadnictwa pradziejowego z tego obszaru jest okres lateński i okres wpływów rzymskich, gdzie można zaobserwować wyraźne osadnictwo grup ludności kultury przeworskiej (Kłudzie stan.2, stan.3, Wola Pawłowska stan.2 -cmentarzysko, Kłudzie stan.7, Wola Pawłowska stan.4).

W okresie średniowiecznym i nowożytnym można wyróżnić duże nasycenie osadnictwa, zwłaszcza na terenie miejscowości Solec nad Wisłą. Z tej miejscowości można wyodrębnić cały zespół stanowisk, tworzących zwarty kompleks osadniczy nie uwzględniony w czasie badań AZP w 1979 r. (zamek, rynek miejski, przygródek, teren

dawnego ogrodu parafialnego i kościoła) - brak danych w archiwum WUOZ Delegatura Radom. Nie zmienia to jednak faktu, iż stanowiska te były badane wykopaliskowo (bez założenia zamkowego) w latach 1962-1966 przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN pod kierownictwem J. Kruppe, M. Dąbrowskiej, M. Gajewskiej. Prace archeologiczne polegały na eksploracji wykopów sondażowych podzielonych na około 40 odcinków. Prospekcje te definitywnie potwierdziły średniowieczną metrykę miejscowości. Pozyskano także liczny zbiór ruchomego materiału zabytkowego.

*** WEB – Wczesna Epoka Brązu

W chwili obecnej największe zagrożenie dla stanowisk archeologicznych występujących na obszarze gminy Solec nad Wisłą stanowi działalność człowieka związana z rolnictwem oraz zabudową siedliskową. Orka wzmacnia działania erozyjne w glebie, co zdecydowanie przyspiesza procesy destrukcyjne w obrębie ewentualnych stanowisk archeologicznych. Następnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest działalność detektorystów oraz tzw. „poszukiwaczy skarbów”. Ich proceder wywiera ogromny, negatywny wpływ na obiekty zabytkowe, powodując spustoszenie wśród nawarstwień kulturowych danego stanowiska jak również pozbawiając ewentualnych badaczy zabytków, mogących wyjaśniać np. datowanie stanowiska archeologicznego.

Ze względu na powyższe, informacje na temat położenia poszczególnych stanowisk powinny być do wglądu tylko dla pracowników urzędu gminy bądź właścicieli terenu na którym zlokalizowano stanowisko archeologiczne.

Kolejnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych i zalegających tam warstw kulturowych, obiektów archeologicznych oraz wszelkich pozostałości pradziejowej egzystencji człowieka, są wielkie inwestycje liniowe (np. wodociągi, kanalizacje, drogi, gazociągi itp.). Przedsięwzięcia takie stanowią zagrożenie dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego ale równocześnie stwarzają szansę na lepsze rozpoznanie, dzięki ratowniczym badaniom archeologicznym, pradziejów danego regionu i niejednokrotnie prowadzą do znacznego podniesienia jego walorów turystycznych dzięki randze dokonanych odkryć. Ważne jest aby wszelkie planowane inwestycje liniowe związane z szerokim zakresem prac ziemnych poprzedzić weryfikacyjnymi archeologicznymi badaniami powierzchniowymi. Konieczność ta jest spowodowana długim czasem jaki minął od przeprowadzenia poprzednich tego typu badań prowadzonych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski. W związku z czym wiele danych dotyczących stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie

gminy Solec n. Wisłą mogło ulec zmianie, na skutek działalności człowieka oraz sił natury powodujących ich ciągle przeobrażenia.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Natomiast zgodnie z zapisami art. 7 tejże ustawy formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dniu 5 czerwca 2010 roku weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Przede wszystkim rozszerzyła ona, wymieniony wyżej katalog form ochrony zabytków. Ponadto, do art. 19 tejże ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Prowadzi to do zmiany charakteru prawnego gminnej ewidencji zabytków, traktowanej dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny. Podstawa prawna obligująca do uwzględniania stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków zawarta jest w zapisach ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

W art. 3 pkt. 4 ustawa definiuje zabytek archeologiczny jako: zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Natomiast art. 22 pkt. 5 tejże ustawy głosi iż: W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wszystkie stanowiska archeologiczne dzięki realizacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

5.2.7. ZABYTKI MUZEALNE

Na terenie gminy nie funkcjonuje placówka muzealna. Na terenie Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu eksponowane są obiekty etnograficzne pochodzące z miejscowości gminnej, znane pod nazwą zagroda i chałupa z Solca nad Wisłą. Zrekonstruowany zespół czterech zabudowań gospodarskich tzw. okólnik. Tworzy zamknięty czworobok złożony z dwóch stodół, obory i wozowni. W pewnym oddaleniu zlokalizowana jest natomiast tzw. chałupa półkurna z poł. XIX w. Zabudowania te odtworzone zostały na terenie skansenu w ramach projektu nowo otwartej trasy turystycznej „Zdarzyło się kiedyś nad wodą”. Budynki te są dosyć interesującym przykładem wiejskiej architektury gospodarczej okresu od 2 poł. XIX do pocz. XX w. charakteryzującej region nadwiślański.

Fot. Zagroda z Solca nad Wisłą na terenie Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu

(<http://www.boaedon.pl/galeria/displayimage.php?album=146&pid=4675>)

Zabytki archeologiczne z obszaru gminy, pozyskane w czasie badań archeologicznych, prospekcji powierzchniowej lub przypadkowych odkryć znajdują się w zbiorach działu archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu. Brak natomiast dokładnych informacji na temat zmagazynowania i zinventaryzowania

zabytków archeologicznych (ceramika naczyniowa, kafle piecowe, szkło, monety) pochodzących z badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 60 – tych przez IHKM PAN w Warszawie.

5.2.8. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Termin dziedzictwa niematerialnego według definicji przyjętej przez organizację UNESCO w Konwencji z 2003r. (organizacji, której podstawowym celem jest wspieranie współpracy międzynarodowej w dziedzinie kultury, sztuki i nauki) określa spuściznę tą jako różnego rodzaju:

- tradycje i przekazy ustne przenoszące wiedzę i tworzące pamięć zbiorową.
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne potwierdzające tożsamość społeczną i kulturową osób, które je kultywują
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (rzemiosło i rękodzielnictwo)
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu lipskiego w tym gminy Solec nad Wisłą. Szczególną zasługę w kultywowaniu tych tradycji ma Zespół Pieśni Ludowej „Powiślacy”, ubogacający swymi występami różnego rodzaju imprezy kulturalne. Przedstawiając w tym bogaty repertuar ludowych pieśni i przyśpiewek, a jednocześnie prezentujący ludowe stroje nawiązujące do ubioru grup etnograficznych.

5.2.9. NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Miejscowość	obiekt	lokalizacja
Dziurków- Las	Pomnik ku czci bojowników poległych o wyzwolenie społeczne mieszkańców wsi Dziurków i Sadkowiec w walce z reżimem sanacyjnym w styczniu 1923 r.	
Pawłowice	Mogiły żołnierzy z I wojny światowej	Cmentarz rzymsko-katolicki
Pawłowice	Pomnik czci pomordowanych w latach 1942-43	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Pawłowice-Zemborzyn. Przed budynkiem ośrodka zdrowia.
Solec n. Wisłą	Mogiła zbiorowa wraz z pomnikiem upamiętniającym śmierć 300 żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r.	Cmentarz rzymsko-katolicki „Piaski”
Solec n. Wisłą	Obelisk z tablicą pamiątkową na cześć generała Kazimierza Młodzianowskiego.	Plac przykościelny kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP

5.2.10. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Patrz. Załącznik nr 1

Gminna Ewidencja Zabytków nie jest dokumentem zamkniętym. Mogą po akceptacji urzędu konserwatorskiego być włączane nowe obiekty uznane za cenne dla historii i kultury gminy.

5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

MIEJSCOWOŚĆ	ZABYTEK	WPIS DO REJESTRU
Kolonia Nadwiślańska	Kościół pw. św. Stanisława murowany w XVIII w.; przebudowany gruntownie w XIX w. (w granicach fundamentów)	nr.rej.A-372 z dn.14.09.2004 r.
Pawłowice	Zespół kościoła parafialnego pw. Jana Chrzciciela 1884-1885: kościół	nr.rej.339/A z dn.10.04.1986 r.
Pawłowice	Zespół kościoła parafialnego pw. Jana Chrzciciela 1884-1885: dzwonnica	nr.rej.339/A z dn.10.04.1986 r.
Pawłowice	Zespół kościoła parafialnego p.w. Jana Chrzciciela 1884-1885: plebania 1888 r.	nr.rej.339/A z dn.10.04.1986 r.
Raj	Park , (XVIII w.) XIX/XX w.	nr.rej.741 z dn. 20.12.1957 r.
Solec n. Wisłą	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, XIV w.,	nr rej. 324/A

	XVI/XVII w.	z dn.15.06.1967 r. 152/A z dn.16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	Budynek dzwonnicy 1883 r., cmentarz przykościelny XIV- XVIII w. w granicach muru kościelnego oraz otoczenie kościół parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP	nr rej. A-989 z dn.12.X.2010 r.
Solec n. Wisłą	Cmentarz rzymsko-katolicki z kon. XVIII w. przy ul. Łoteckiego	nr rej. A -1229 z dn.04.02.2014 r.
Solec n. Wisłą	Kościół cmentarny p.w. św. Barbary , drewniany, 2 poł. XVIII w.	nr rej. 327/A z dn.15.06.1967 r. 154/A z dn. 16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	Zespół klasztorny reformatów kościół pw. św. Stanisława Bpa, 1626 r.	nr rej. 326/A z dn.15.06.1967 r. 153/A z dn.16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	Zespół klasztorny reformatów: klasztor, 1 poł. XVII w.	326/A z dn.15.06.1967 r. 153/A z dn.16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	Zespół klasztorny reformatów: dziedziniec z krużgankami, 1626 r.	nr rej. 326/A z dn.15.06.1967 r. 153/A z dn.16.03.1982 r.

Solec n. Wisłą	Ruiny zamku, XIV w., XVI/XVII w., 1780 r.	nr rej. 328/A z dn.21.06.1967 r. 155/A z dn.16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	Dom podcieniowy, drewniany kon. XVIII wieku	nr rej. 853/A z dn.29.06.1959 r. 329/A z dn. 08.05.1972 r. 156/A z dn. 16.03.1982 r.
Solec n. Wisłą	d. ratusz, 1 poł. XIX w.	nr rej. 353/A z dn. 24.10.1986 r.
Wola Pawłowska	Młyn wodny, 1 poł. XX w.	nr rej. 194/A z dn.15.12.1982 r.

Kolonia Raj, kościół p.w. św. Stanisława „na Kępie”, XVIII w., XIX w.

Pierwotny kościół drewniany istniał w XIV w. Obecny został wzniesiony w XVIII w. ale już w 1 poł. XIX w. przebudowano go, być może po powodzi w 1818 r. W czasie II wojny światowej był uszkodzony. Zniszczona została zachodnia elewacja i strop oraz dach nawy. Obecnie znajduje się w bardzo złym stanie. Jest to budynek orientowany, murowany z kamienia, otynkowany. Nawa jest na rzucie prostokąta, tak jak węższe prezbiterium i zakrystia od południa. Przykryte jest prezbiterium. (prace w 1978 r.). Elewacje są artykułowane małymi otworami okiennymi zamkniętymi półkoliście.

Pawłowice, kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela, 1884-85

Pierwszy, drewniany kościół istniał od XVI do XVIII w. Kolejny kościół również drewniany został wzniesiony w 1753 r. z fundacji kapituły krakowskiej. Pełnił funkcję kościoła parafialnego (parafia w Pawłowicach istniała już w 1 poł. XVIII w.) Spłonął w 1882 r. Obecny kościół p.w. św. Jana Chrzciciela zbudowany został w latach 1884-1885 w miejscu poprzedniego. Jego konsekracji dokonał w 1885 r. bp Antoni Ksawery Sotkiewicz. Kościół jest usytuowany w centralnej części miejscowości. Plac

przykościelny posiada kształt prostokąta. W narożniku południowo- zachodnim znajduje się murowana dzwonnica. Budynek jest murowany z kamienia, otynkowany, jednoprzestrzenny, jednonawowy. Nawa jest prostokątna z wydłużonym, niższym prezbiterium zakończonym trójbocznie. Do prezbiterium przylega od południa prostokątna zakrystia. Nawę poprzedza dwukondygnacyjna wieża. W niższej kondygnacji jest centralnie umiejscowiona kruchta oraz dwa pomieszczenia boczne. Korpus nawowy posiada dach dwuspadowy, prezbiterium wielospadowy, zakrystia pulpitowy, kruchta dwuspadowy, wieża zwieńczona dachem szczytowym z hełmem w formie ostrosłupa. Elewacje ogzymsowane, pozbawione są podziałów pionowych, artykułowane otworami okiennymi, zakończonymi ostrołukowo. Dolną kondygnację wieżową wspierają narożne szkarpy. W elewacji zachodniej (fasadzie) nad ostrołukowym portalem okrągły zegar. Świątynia była wielokrotnie remontowana i restaurowana w latach 1909, 1917, 1921, 1946-50, 1976, 1984, 1989.

Pawłowice, dzwonnica w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela, 1884-85

Dzwonnica powstała w tym samym czasie co kościół parafialny. Jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, przykryta dachem szczytowym z ośmiobocznym wysokim hełmem. Dolna kondygnacja jest szersza, ogzymsowana. Elewacje są pozbawione podziałów pionowych. Otwory okienne ostrołukowe. Wejście do dzwonnicy prostokątne. Stolarka drzwiowa i okienna drewniana. Była wielokrotnie remontowana (lata 1917, 1946- 50, 1985).

Pawłowice, plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela, 1888 r.

Plebania została wybudowana krótko po ukończeniu kościoła parafialnego. Usytuowana jest na południowy- wschód od świątyni. Jest to budynek murowany z kamienia, otynkowany, ogzymsowany, jednokondygnacyjny, na rzucie prostokąta o układzie dwutraktowym z gankiem drewnianym od wschodu oraz dobudówką od zachodu z 1926 r., przykryty rozłożystym dachem czterospadowym. Stolarka okienna i drzwiowa jest drewniana, przedwojenna. Wielokrotnie był remontowany.

Raj, park podworski, XVIII w., XIX/XX w.

W tym miejscu w 1620 r. Krzysztof Zbaraski założył sady i zwierzyńiec, które zostały zniszczone w czasie najazdu wojsk Jerzego Rakoczego- księcia siedmiogrodzkiego. Obszar ten zagospodarowano na nowo w XVIII w., nie wiadomo jednak w jaki sposób. Na przełomie XIX i XX w. ukształtował się park przydworski

o charakterze krajobrazowym oraz część ogrodowa i sad. Niestety obecnie założenie parkowe jest nieczytelne. Zachowały się tylko pojedyncze stare drzewa: dąb szypułkowy, lipy, Grochodrzewy. Pozostała zieleń jest przypadkowa (samosieje). Zniszczone zostały wszystkie zabudowania dworskie.

Solec nad Wisłą, kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, XIV w., XVI/XVII w.

Pierwszy drewniany, kościół w Solcu istniał w 3 ćw. XIII w. W połowie następnego wieku wybudowano murowaną świątynię z fundacji Kazimierza Wielkiego. Był to budynek gotycki, jednonawowy o zwartej bryle. Został on przebudowany na przełomie XVI/XVII w. w dwóch etapach, najpierw przez ks. Macieja Becha (wybudowano m.in. półkolistą absydę, zakrystię, skarbczyk i przedłużono nawę ku zachodowi), następnie Krzysztofa Zbaraskiego, starosty soleckiego (dobudowano dwie kaplice: św. Anny i Zwiastowania, przebudowano dach, obmurowano cmentarz przykościelny). Uzyskał wtedy wygląd późnorenesansowy. W 1604 r. był konsekrowany, mimo jeszcze niedokończonych prac. Restaurowano go w 1825 r., 1917 r. oraz w latach 1976- 1999 r. staraniem ks. Tadeusza Gębki. Jest to budynek orientowany, murowany z kamienia i cegły, otynkowany. Nawa jest pięcioprzęsłowa z półkoliście zamkniętym, wydłużonym prezbiterium. Od północy i południa przy nawie znajdują się dwie prostokątne kaplice, od zachodu piętrowa kruchta. W narożniku południowo zachodnim jest mała, prostokątna dobudówka z klatką schodową na chór muzyczny. Przy prezbiterium od północy znajduje się składzik i zakrystia. Bryła kościoła rozczłonkowana, nakryta dachem dwuspadowym z centralnie umieszczoną wieżyczką na sygnaturkę. Na zewnątrz elewacje oszkarpowane, ogzymsowane, otwory okienne wysokie zamknięte półkoliście. W fasadzie kruchtę wieńczy opilastrowany szczyt z półokrągłym frontonem, flankowanym sterczynami. Szczyt nawy również jest flankowany sterczynami. Pole szczytu, centralnie udekorowane jest arkadą pilastrową ze sterczynami. W szczycie wschodnim występuje otwór strzelniczy. Szczyty kaplic udekorowane są lizenami, szczyt kruchty pilastrami i sterczynami. Zakrystia jest udekorowana elementami sterczynowymi i spływami. Sklepienia w nawie i kaplicach są kolebkowe z lunetami ozdobione siatką żeber stiukowych, w kaplicy północnej w typie lubelsko-kaliskim. Na skrzyżowaniu żeber występuje herb Korybut i data 1613 r. Kruchta sklepią jest krzyżowo z dekoracyjnie ukształtowanymi żebrami. Wnętrze jest rozczłonkowane pilastrami o dekoracyjnych głowicach. Chór muzyczny wsparty jest na arkadzie. Zachowały się trzy portale z XVII w.

Budynek dzwonnicy, cmentarz przykościelny w granicach muru kościelnego oraz otoczenie kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Solcu n/Wisłą w granicach działki ewidencyjnej nr 2946.

Według archiwalnych dokumentów parafialnych budynek dzwonnicy został wzniesiony w 1883 r. w nurcie eklektyzmu z wyraźnymi odniesieniami do klasycyzmu. Budynek został usytuowany w południowo-zachodnim narożniku cmentarza przykościelnego. Dzwonnica w typie parawanowym, bardzo rzadko spotykanym na terenie południowego Mazowsza. Założona na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjna, murowana i otynkowana. Od zachodu w dolnej kondygnacji na osi otwór drzwiowy. W drugiej kondygnacji 3 wnęki na dzwony. Dół budynku obiega cokół. Kondygnacje oddziela wydatny gzyms z daszkiem wykonanym z dachówki, górną kondygnację obiega u góry również wydatny gzyms koronujący z daszkiem z dachówki. Elewacje dzwonnicy rozczłonkowane są pseudopilastrami. Budynek wieńczy dekoracyjny o wklęsłym wykroju szczyt, o wydatnym u górze gzymsie tworzącym od wewnętrznej strony pole w kształcie trójliścia. Po obu stronach szczytu ustawione kamienne wazony. Na szczycie zamontowany krzyż ozdobny, metalowy. Od zachodu do dzwonnicy przylega murowana przybudówka, wybudowana po 1945 r. Stan techniczny obiektu: dostateczny. Przedmiotowa dzwonnica stanowi istotny element zespołu kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Solcu n/Wisłą, w skład którego wchodzi: kościół parafialny objęty wpisem do rejestru zabytków (nr rej. 152/A/82 z 16.03.1982 r.), zabudowania plebańskie z końca XIX wieku (plebania i budynek gospodarczy), dzwonnica objęta niniejszym wpisem i mur kamiennoceglany. Historycznie ukształtowanym terenem jest cmentarz przykościelny, gdzie pochówki prowadzono do XVIII w. Zespół zlokalizowany jest na działce nr 2946.

Treść uzasadnienia decyzji MWKZ nr 1084/2010 z 12.10.2010 r.

Solec nad Wisłą, d. zespół klasztorny oo. Reformatów 1 poł. XVII w.

Kościół klasztorny oraz zabudowania klasztorne zostały wzniesione od 1626 r. do ok. poł. XVIII w. z fundacji Krzysztofa Zbaraskiego. Jako pierwszy wybudowano kościół oraz dziedziniec krużgankowy, później zabudowania klasztorne. Na wschód od założenia założono ogród. W 1864 r. nastąpiła kasacja zakonu., budynki klasztorne przeznaczono na cele oświatowe. Najpierw mieściła się tutaj szkoła tzw. Solecie Pedagogiczne Kursy”, następnie Studium nauczycielskie. W 1876 r. pożar częściowo zniszczył częściowo klasztor. Szybko został odbudowany kościół. Natomiast w 1888 r. w miejscu skrzydła zachodniego klasztoru wzniesiono budynek nie połączony z kościołem, przeznaczony na potrzeby szkoły. Po tym odbudowano też skrzydło

wschodnie klasztoru. Po 1945 r. na terenie klasztornym powstało kilka obiektów gospodarczych.

Solec nad Wisłą, kościół p.w. Stanisława Bpa w d. zespole klasztornym Reformatów, 1626 r.

Kościół został wzniesiony w 1626 r. Jest orientowany, murowany, otynkowany. Nawa prostokątna z długim również prostokątnym prezbiterium i przylegającą do niego od wschodu zakrystią. Do nawy dobudowana późniejsza kruchta. Bryła jest monumentalna, rozczłonkowana, dachy dwuspadowe. Elewacje są artykułowane lizenami i późniejszymi szkarpami z XIX w. Występują szczyty trójkątne. W fasadzie dzielonej gzymsami szczyt ujęty jest sterczynami w formie obelisków. Otwory okienne są wysokie, zamknięte półkoliście. Wewnątrz ściany nawy rozczłonkowane filarami przyściennymi. Chór muzyczny jest trójarkadowy z lizenami i ogzymsowany. Do kościoła od południa przylegają zabudowania klasztorne a na osi fasady dziedziniec arkadowy.

Solec nad Wisłą, dziedziniec w zespole klasztornym oo. Reformatów, 1 poł. XVII w.

Dziedziniec został założony na rzucie prostokąta. Powstał równocześnie z kościołem. W 3 ćw. XIX w. rozebrano fragment muru w związku z przebudową zachodniego skrzydła klasztoru. Zamknięty jest kruzgankami arkadowymi, przykrytymi daszkiem dwuspadowym. Dekorowane są pilastrami, sklepienie kolebkowo. Wewnątrz w polach stacje drogi krzyżowej. Na osi znajduje się brama z dekoracyjnym szczytem zwieńczonym półokrągłym frontonem. Portal jest z piaskowca, o profilowanych ościeżach. Od zachodu narożniki muru kruzganków zwieńczone szczykami trójkątnymi. Nad portalem umieszczony kartusz herbowy z Korybutem Zbaraskich oraz Pogonią i św. Jerzym. W szczycie północno zachodnim data 1626 r.

Solec nad Wisłą, budynek d. Seminarium Nauczycielskiego, ob. w zespole szkół ponadgimnazjalnych, 1888 r., ul. Łoteckiego 24

Budynek został wzniesiony w 1888 r. wg stylistyce neoklasycystycznej na potrzeby ówczesnego Seminarium Pedagogicznego, w miejscu zniszczonego, zachodniego skrzydła klasztoru. Jest to budynek murowany z cegły, otynkowany dwukondygnacyjny, na rzucie prostokąta z nieznacznym ryzalitem na osi od zachodu i wydatniejszym ale węższym od wschodu, trzytraktowy. Elewacja frontowa, zachodnia, 17-osiowa ukształtowana dekoracyjnie. Pierwsza kondygnacja boniowana. W górnej otwory okienne ujęte w obramienia zwieńczone w partii ryzalitu naczółkami trójkątnymi, a boczne gzymsami nadokiennymi. Gzyms wieńczący jest rozbudowany

z fryzem kostkowym. Remont generalny przeszedł w latach 70- tych XX w. Występuje też szeroki i profilowany gzyms kordonowy.

Solec nad Wisłą, kościół cmentarny p.w. św. Barbary z 2 poł. XVIII w., usytuowany przy ul. Łoteckiego

Kościół cmentarny p.w. św. Barbary w Solcu nad Wisłą został wzniesiony pod koniec w 2 poł. XVIII w. (1768 r.) prawdopodobnie w miejsce zniszczonej kaplicy z XVI/XVII w. W 1 ćw. XIX w. rozbudowano kościółek o murowaną część zachodnią w stylu klasycystycznym. Czas powstania tej świątyni wiąże się być może z erygowaniem cmentarza grzebalnego, choć mogły pojawiać się pochówki już wcześniej. Kościół jest orientowany, drewniany (modrzewiowy), konstrukcji zrębowej, jednonawowy, z węższym trójbocznie zamkniętym prezbiterium i prostokątną zakrystią od południa, dachy dwuspadowe kryte gontem, zwieńczony sygnaturką. Część zachodnia jest murowana, dekoracyjnie ukształtowana. Występuje belkowanie doryckie z fryzem metopowo- tryglifowym, wsparte na pilastrach w partii fasady. Szczyt jest ogzysmowany. Przyjmuje to formę pseudo portyku. We wnętrzu drewniany strop. Zachowały się dwa odrzwia: jedno zakończone w ośli grzbiet, drugie łukiem nadwieszonym. Na nim data 1768 r.

Solec nad Wisłą, cmentarz rzymsko- katolicki z 2 poł. XVIII w., zlokalizowany przy ul. Łoteckiego

Cmentarz grzebalny przy kościele p.w. św. Barbary został założony na nowo w 2 poł. XVIII w. Zlokalizowany jest przy ul. Łoteckiego, w południowej części miejscowości, na wzniesieniu. Ogrodzony jest niewysokim murem wapiennym i otynkowanym. Kształt cmentarza jest nieregularny (wielobok). Układ komunikacyjny jest obwodnicowy. Na terenie cmentarza występują pojedyncze drzewa. Zachowało się wiele cennych nagrobków. Najstarsze pochodzą z 1 poł. XIX w. i zlokalizowane są w bliskim sąsiedztwie kościoła. Stylistycznie nawiązują do form antycznych i klasycystycznych. Najstarszym z nich jest nagrobek Katarzyny z Kossowskich Chełkowskiej z ok. 1830 r. wystawiony w typie cippusa z akroterionami w narożach. Inne cenne z tego okresu to m.in.: nagrobek Heleny Batter- Rotter z ok. 1832 r., również w formie cippusa z oryginalną dekoracją roślinną, nagrobek Erazma Pomorskiego z 1 poł. XIX w., w typie urny na cokole, nagrobek NN w formie stelli architektonicznej z bogatą klasycystyczną dekoracją, nagrobek Macieja Mierzejewskiego - burmistrza miasta Solca z poł. XIX w. w formie obelisku na architektonicznym cokole, opracowanym rustyką oraz nagrobek rodziny Tarnowskich w formie sarkofagu bogato zdobionego. Nagrobki z 2 poł. XIX w. są liczniejsze. Prezentują większe różnicowanie typów i form historyzujących. Pojawiają

się też nagrobki tzw. romantyczne. Na szczególną uwagę zasługują m.in. : neoklasycystyczny monumentalny grobowiec rodziny Targowskich z pomnikiem nagrobnym w formie obelisku, nagrobek Aleksandra Młodzianowskiego z ok. 1872 r., w typie kolumny z girlandą kwiatową, nagrobek Teofila Młodzianowskiego z figurą anioła i urną na cokole oraz nagrobek Wacława Poraj Kuczewskiego z ok. 1884 r. w formie krzyża na skałce i figurą aniołka. Wśród zachowanych XX- wiecznych nagrobków szczególnie cenne są: nagrobek Stanisława Chmielnickiego z ok. 1910 r. z dekoracją secesyjną, nagrobek Anny Radomińskiej z ok. 1917 r. w formie krzyża na skale z figurą kobiety oraz monumentalny grobowiec rodziny Moroz z ok. 1900 r. z obeliskiem w zwieńczeniu. Na uwagę zasługują też w typie pionowej steli: nagrobek Zygmunta Łoteckiego- Dyrektora Seminarium Nauczycielskiego z ok. 1936 r. z czerwonego piaskowca w postaci prostokątnej steli wieńczącej grób, nagrobek Franciszki Muszalskiej jako neogotycka stela, nagrobek rodziny Czajkowskich ze stelą w formie krzyża. Ponadto wyróżnia się grupa obiektów z połowy XX w. o jednorodnej stylistyce. Powtarzają zasadniczo jeden wzorzec w formie kapliczki: krzyż na cokole, z figurą pełnowymiarową lub figurką we wnęce; cokół flankowany wazonami na postumentach. Odznaczają się też płaskorzeźbioną dekoracją: w kształcie wieńca, Gorejącego Serca Pana Jezusa oraz żłobień tworzących wzory liniowe i geometryczne. Podobne nagrobki występują na cmentarzu rzymsko- katolickim w Krępie Kościelnej. Głównym materiałem, z którego wykonywano nagrobki był piaskowiec i wapień. W kilku przypadkach pojawiają się inskrypcje z nazwiskami twórców: z Puław, Rzeszowa, Warszawy oraz Radomia. Na cmentarzu zachowały się płyty nagrobne z inskrypcjami w języku rosyjskim- starocerkiewnym. Poświęcone są głównie nauczycielom działającego w okresie zaborów Seminarium Nauczycielskiego w Solcu. Wśród pochowanych znajdują się osoby zasłużone dla miejscowości: burmistrzowie, nauczyciele powstańcy, żołnierze i księża oraz właściciele okolicznych dóbr.

Treść decyzji MWKZ nr 77/2014 z dnia 04.02.2014 r.

Solec nad Wisłą, ratusz, 1 ćw. XIX w. Pl. Bolesława Śmiałego 1/Rynek 1

Prawdopodobnie został wzniesiony w 1 poł. XIX w. Jest to budynek zlokalizowany narożny w zabudowie pierzejowej, dwukondygnacyjny, murowany z kamienia, otynkowany, na rzucie w kształcie litery L., dwutraktowy. Od Placu Bolesława Śmiałego w elewacji niewielki ryzalit. Bryła budynku jest jednolita, nakryta dachami dwuspadowymi. Elewacje frontowe są ukształtowane dekoracyjnie. Dolna kondygnacja jest boniowana. Otwory okienne i drzwiowe są umieszczone w płycinach arkadowych. W górnej kondygnacji naroże budynku jest boniowane, jedynie otwory okienne w partii ryzalitu są umieszczone w płycinach arkadowych. Gzyms wieńczący jest wydatny, profilowany. Gzyms kordonowy jest w formie ciągłego fryzu.

Solec nad Wisłą, dom z podcieniami, ob. Gminny Ośrodek Kultury, Pl. Bolesława Śmiałego 6

Powstał w końcu XVIII w. i należał do zarządcy dóbr kościelnych. Później służył jako karczma. Po 1945 r. znajdował się w bardzo złym stanie technicznym. W latach 70-tych XX w. budynek odbudowano. Usytuowany jest szczytowo do d. Rynku, ob. Plac Bolesława Śmiałego. Jest drewniany z modrzewia w konstrukcji zrębowo-sumikowo-łątkowej na fundamencie kamiennym, nieszalowany, jednokondygnacyjny, na rzucie wydłużonego prostokąta. Dach dwuspadowy. Od zachodu jest poprzedzony podcieniem o czterech kolumnach tokańskich (kamiennych).

Solec nad Wisłą, zamek, XIV w., 1 ćw. XVII w.

Zamek został wystawiony przez Kazimierza Wielkiego (w miejscu lub w pobliżu wcześniejszego grodu) na skarpie wiślanej. Oddzielony był od miasta wąwozem i stanowił obiekt odrębny. Składał się z wieży cylindrycznej i budynku mieszkalnego. W latach 1604-27 został on przebudowany przez Krzysztofa Zbaraskiego na rezydencję renesansową. Otrzymał również nowe fortyfikacje bastionowe, o kształcie zbliżonym do prostokąta z bastionami w trzech narożach. W czwartym (południowo-wschodnim) wykorzystano dawne mury jako element systemu obronnego. W czasie wojen szwedzkich zamek został zniszczony. W 1780 r. częściowo odbudował go Ignacy Przebendowski, starosta solecki. W XIX w. ostatecznie przestał być użytkowany. Zachowały się do dzisiaj niezabezpieczone ruiny: fragmenty murów i fundamentów w części południowo-wschodniej oraz ślady wieży cylindrycznej w narożniku północno-zachodnim.

Wola Pawłowska, młyn, 1916 r.

Młyn został wybudowany w 1916 r. w miejscu poprzedniego, zniszczonego podczas działań wojennych w 1915 r. Początkowo chodził na koło wodne nasiębiejne, a po 1937 r. przerobiony został na turbinę. Budynek jest drewniany w konstrukcji węglowej, posadowiony na podmurówce kamiennej, na rzucie prostokąta, przykryty dachem dwuspadowym (konstrukcja krokwiowo-płatwiowa). Wewnątrz częściowo zachowało się wyposażenie. Obecnie obiekt znajduje się w stanie destrukcji.

Zgodnie z art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;

- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Do wpisania do rejestru zabytków kwalifikują się:

- dwór wraz z otoczeniem w Woli Pawłowskiej
- cmentarz rzymsko- katolicki „Piaski” w Solcu n. Wisłą
- plebania z 1898 r. w Solcu n. Wisłą
- figura św. Jana Nepomucena w Kłudziu
- figura św. Floriana na kolumnie z 1811 r. w Sadkowicach

Zabytek nieruchomy (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) wpisuje się do rejestru zabytków na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Zabytek ruchomy (kapliczki, krzyże i figury przydrożne) wpisuje się do rejestru zabytków (art. 10 ust. 1 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

5.4. STAN ZACHOWANIA I ZAGOSPODAROWANIA ZABYTKÓW ORAZ RODZAJE ZAGROŻEŃ:

Stan techniczny oraz stan zagospodarowania zabytków z terenu gminy Solec nad Wisłą jest zróżnicowany. Ze względu na stopień czy zakres zagrożeń podzielić można zabytki na kilka grup.

Wśród zabytków ujętych w gminnej ewidencji są trzy obiekty, którym grozi bezpośrednie zniszczenie. Są to: młyn w Woli Pawłowskiej, kościół p.w. św. Stanisława w Kolonii Raj oraz park w Raju. W tych przypadkach zdecydowały o tym długotrwały brak remontów (działań pielęgnacyjnych- park) i zainteresowania użytkowaniem tych obiektów. Młyn pozostaje w stanie destrukcji, dach, ściany, stropy są zniszczone. Konstrukcja została naruszona. Wewnątrz urządzenia i mechanizmy ulegają coraz szybszej degradacji. Kościół p.w. św. Stanisława pozbawiony jest części dachu. To wpływa negatywnie na zachowanie murów świątyni. Mury są zawilgocone, popękane. Park w Raju uległ degradacji. Kompozycja i układ założenia są już nieczytelne. Pozostały stare, pojedyncze drzewa i jeden pomnik przyrody. Przypadkowe samosieje zdominowały teren. Właściciele tych obiektów nie są zainteresowani remontami czy rewitalizacją. Osobnymi przypadkami są: kirkut i ruiny zamku w Solcu nad Wisłą. Cmentarz jest nieoznakowany i nieuporządkowany. Zachowały się fragmenty jednej macewy, wymagającej pilnie interwencji konserwatorskiej. Ruiny zamku wymagają zabezpieczenia, prac stabilizacyjnych i wzmacniających, uzupełnień lica murów w miejscach konstrukcyjnych, usunięcie porastającej dzikiej roślinności i zakrzaczeń.

W drugiej grupie znajdują się obiekty, których stan jest niedostateczny, czego przyczyną jest brak bieżących remontów i konserwacji. Jednakże nie występuje bezpośrednie zagrożenie zniszczeniem. Prac konserwatorskich wymagają historyczne nagrobki znajdujące się na cmentarzach rzymsko- katolickich w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach. Odnowieniu poddano jedynie pojedyncze obiekty. Istotne jest też takie użytkowanie zabytkowych nekropolii, by nie zacieraly się dawne układy najstarszych części: ciągi komunikacyjne, kierunki umieszczanych nagrobków. Zagrożeniem jest również przenoszenie zabytkowych nagrobków lub ich likwidacja (np. płyt nagrobnych) pod nowy grób. Dwór w Woli Pawłowskiej jest częściowo użytkowany. Widoczny jest brak bieżących napraw. Elementy drewniane noszą ślady zużycia

i zawilgocenia. Pokrycie dachu jest z eternitu, miejscowo nieszczelne. W parku zachowało się kilkanaście starych drzew. Teren poddawany jest, choć nieregularnie i nie na dużą skalę pracom porządkowym. Młyn w Przedmieściu Dalszym stoi nieużytkowany. Brak zabezpieczenia pokrycia dachowego powoduje duże straty z powodu wilgoci i przemakania. Występuje duży stopień zużycia elementów drewnianych. Budynek d. oficyny dworskiej w Glinie wymaga napraw, tynku, uszczelnienia pokrycia dachowego, częściowo wymiany stolarki okiennej. Z domów mieszkalnych w Solcu nad Wisłą, umieszczonych w gminnej ewidencji zabytków dwa znajdują się w niedostatecznym stanie technicznym (przy ul. Strażackiej 3 i ul. Łoteckiego 25). Znalazły się w GEZ z powodu ich wartości artystycznych (forma budynku i detal architektoniczny).

Zasadniczo w dostatecznym lub dobrym stanie znajduje się pozostała zewidencjonowana zabudowa małomiasteczkowa w Solcu nad Wisłą. Właściciele tych domów prowadzą bieżące remonty lub remonty generalne. W najgorszych przypadkach dokonuje się napraw poszczególnych elementów. W GEZ nie znalazły się obiekty, które zostały zmodernizowane, przebudowane, lub znajdujące się w bardzo złym stanie technicznym, uniemożliwiającym ich remont i zachowanie zabytkowej substancji. W dobrym stanie technicznym z zachowaniem pierwotnej formy i wyglądu znajduje się zewidencjonowany dom wiejski w Słuszczyńcu. Pozostałe domy wiejskie zewidencjonowane w latach 70- tych XX w. albo już nie istnieją, znajdują się w ruinie, jak też zostały przekształcone, przebudowane, co spowodowało utratę ich wartości zabytkowych. Kościół parafialny w Pawłowicach przeszedł gruntowny remont elewacji w 2008 r., planowany jest remont wnętrza. Na remont czeka dzwonnica oraz d. plebania. Na razie przy tych obiektach realizowane są bieżące naprawy. Zagrożeniem w ich przypadku jest kwestia użytkowania i funkcjonalności. Na plebanii znajduje się punkt apteczny i pomieszczenia parafialne. Natomiast przy kościele funkcjonuje nowsza dzwonnica. W Kościele parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP w latach 2008- 2013 dokonano remontów: skarbczyka, elewacji oraz pokrycia dachowego z dofinansowaniem zewnętrznym. W 2013 r. przeprowadzono osuszenie murów kościoła poklasztornego p.w. św. Stanisława Bpa. Poza tym zostało wydane pozwolenie konserwatorskie na kompleksowy jego remont. Pozwolenie na zabezpieczenie elementów drewnianych posiada kościół cmentarny p.w. św. Barbary. Można wspomnieć, że pracom remontowym (termomodernizacji) podany został internat szkół ponadgimnazjalnych w 2010 r. oraz pracom adaptacyjnym budynek mieszczący ob. schronisko młodzieżowe w Solcu nad Wisłą, jak również zmodernizowano i zrewitalizowano Pl. Bolesława Śmiałego, d. rynek solecki) Planowane są w przyszłości prace przy d. ratuszu- urzędzie gminy.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w przeważającej liczbie znajdują się w dobrym lub dostatecznym stanie zachowania, dzięki opiece społecznościom lokalnym. Jedynie kilka obiektów wymaga pilnej interwencji remontowo- konserwatorskiej. Wśród nich jest najstarszy krzyż przydrożny z 1815 r. w Dziurkowie, figura MB w Glinie, która zlokalizowana jest poza zabudową w zalesionym terenie. Największym zagrożeniem jest brak stabilności cokołu oraz pogłębiająca się destrukcja cegły i kamienia.

Miejsca pamięci narodowej są na bieżąco porządkowane i odnawiane.

Podsumowując największe zagrożenia występujące w odniesieniu do zasobów zabytkowych gminy to przede wszystkim: brak użytkowania danego obiektu, co wiąże się z postępującą degradacją substancji zabytkowej, brak bieżących remontów, brak zainteresowania poszczególnymi zabytkami z różnych względów: funkcjonalnych (młyny w Woli Pawłowskiej i Przedmieściu Dalszym, kościół „Na Kępie” w Kolonii Raj), religijnych (kirkut solecki), ekonomicznych (dwór w Woli Pawłowskiej, park w Raju) czy ustalanych priorytetów czy niedostatecznego wsparcia społecznego- działalność organizacji społecznych (np. ruiny zamku soleckiego).

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz krajobrazu kulturowego gminy została wykonana w oparciu o wizje lokalne w terenie, przegląd dostępnej literatury oraz dokumentów gminnych, dokumentacji konserwatorskiej znajdującej się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu i informacji uzyskanych w gminie.

Atuty:

- występowanie cennych obiektów zabytkowych i historycznych o wartościach ponadregionalnych: zabytki sakralne, ruiny zamku oraz dom z podcieniami ob. Gminny Ośrodek Kultury w Solcu nad Wisłą
- duża liczba historycznych kapliczek, figur i krzyży przydrożnych (XVIII- 1 poł. XX w.),
- dobry lub dostateczny stan zachowania ważnych zabytków w gminie- kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, domu z podcieniami, zespołu poreformackiego w Solcu nad Wisłą, kościoła w Pawłowicach

- walory ekspozycyjne i widokowe Solca nad Wisłą (sylweta miasta od strony Wisły, od strony północno zachodniej oraz osie widokowe soleckich uliczek)
- zachowanie charakterystycznej przedwojennej zabudowy małomiasteczkowej w Solcu nad Wisłą
- istnienie tradycji lokalnych (muzyka, folklor)
- działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Solcu nad Wisłą
- działalność schroniska młodzieżowego w budynku dawnego klasztoru OO. Reformatów w Solcu nad Wisłą
- opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi,
- działalność Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg” i innych stowarzyszeń lokalnych
- bliskość znaczących ośrodków kulturowych Iłży, Bałtowa, Kazimierza Dolnego
- możliwość ubiegania się o środki zewnętrzne na projekty związane z kulturą,
- rozwinięta sieć szlaków turystycznych
- walory krajobrazowe doliny Wisły
- budowa mostu w Kamieniu- połączenie z prawym brzegiem Wisły
- funkcjonowanie ośrodka wypoczynkowego w Solcu nad Wisłą
- organizacja ponadlokalnych wydarzeń kulturalnych z wykorzystaniem obiektów zabytkowych (np. Festiwal Muzyki Klasycznej)

Słabe strony:

- niewystarczające działania związane z promocją gminy (brak zintegrowanego produktu turystycznego)
- zabytki znajdujące się w złym stanie zachowania: (zabytki techniki, nagrobki na cmentarzach w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach, ruiny zamku w Solcu nad Wisłą, park w Raju, kościół „Na Kępie” w Kolonii Raj),
- zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej,
- brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów)

- brak sezonowego punktu informacji turystycznej
- powojenna, szeregową (bezstylową) zabudowa Rynku w Solcu nad Wisłą
- kształtowanie nowej zabudowy Solca nad Wisłą bez uwzględnienia tradycji budowlanej

Szanse:

- podejmowanie działań administracyjnych na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków
- rewitalizacja ruin zamku w Solcu nad Wisłą
- stworzenie gminnego narzędzia finansowania prac przy zabytkach,
- zwiększenie ruchu turystycznego związanego z zabytkami, zlokalizowanymi na terenie gminy
- poprawa infrastruktury turystycznej,
- oznakowanie zabytków, miejsc pamięci narodowej, wykonanie drogowskazów kierujących do zabytków,
- opracowywanie planów odnowy poszczególnych miejscowości,
- aktywniejsza działalność instytucji kultury, szkół i organizacji społecznych na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego gminy
- przygotowywanie projektów związanych z dotowaniem prac lub działań związanych z zabytkami
- stworzenie rozpoznawalnej, ponadregionalnej marki turystycznej łączącej aspekty krajobrazowe, kulturowe i rekreacyjne

Zagrożenia:

- duża konkurencja ościennych gmin w zakresie turystyki kulturowej- Kazimierz Dolny, Bałtów, Janowiec
- postępująca degradacja części zabytków
- niewystarczające środki na ochronę i opiekę nad zabytkami, jak również na działania związane z poprawą infrastruktury turystycznej

- brak zainteresowania społecznego niektórymi zabytkami (cmentarze zabytkowe, zabytki techniki, park w Raju, dwór w Woli Pawłowskiej)
- występowanie zagrożeń zewnętrznych: pożary, powódzie.

7. PRIORYTET POLITYKI GMINNEJ W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ NIEZBĘDNE DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SOLEC NAD WISŁĄ

W wyniku dokonanej kompleksowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Solec nad Wisłą został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą na lata 2015- 2018.

„Ochrona krajobrazu kulturowego gminy Solec nad Wisłą i wyeksponowanie walorów Solca nad Wisłą w celu zwiększenia potencjału kulturalnego i turystycznego gminy”

Celem przedmiotowego programu jest stworzenie systemowej ochrony i ekspozycji dziedzictwa kulturowego na najbliższe lata, a temu mają służyć określone kierunki działań w ramach ustalonego priorytetu.

Główne działania w ramach kierunków:

1/ Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:

- dokonywanie przeglądów obiektów z gminnej ewidencji zabytków z udziałem pracowników urzędu konserwatorskiego.
- monitorowanie stanu zachowania obiektów, ujętych w gminnej ewidencji zabytków (szczególnie młynów w Woli Pawłowskiej i Przedmieściu Dalszym, Dworu w Woli Pawłowskiej, parku podworskiego w Raju).
- uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.
- wyłączenie z GEZ w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach.
- **udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków mieszkańcom gminy oraz tekstu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.**

- wyznaczenie osoby zajmującej się sprawami ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (znajomość przepisów prawa, współpraca z pracownikami urzędu konserwatorskiego, wiedza na temat zasobów zabytkowych gminy, itp.)

2/ Inwentaryzacja i ewidencja obiektów zabytkowych:

- wsparcie finansowe dotyczące inwentaryzacji obiektów małej architektury kapliczek figur i krzyży przydrożnych oraz nagrobków)- we współpracy z urzędem konserwatorskim i lokalnymi stowarzyszeniami.
- wydanie katalogu lub albumu zabytkowych obiektów małej architektury we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Lipsku, Parafią w Solcu nad Wisłą i Pawłowicach.
- informowanie właścicieli zabytków o możliwości zewidencjonowania zabytków (wykonania kart ewidencyjnych zabytków ruchomych i nieruchomości) ze środków finansowych Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

3/ Zachowanie zabytków w jak najlepszym stanie:

- stworzenie programu działań konserwatorskich związanych z zabezpieczeniem pozostałości założenia zamkowego we współpracy z właścicielami w uzgodnieniu z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Warszawie w tym:
  - wykonanie ekspertyzy stanu technicznego murów zamkowych,
  - przeprowadzenie badań archeologiczno-architektonicznych,
  - wykonanie zabezpieczenia konserwatorskiego murów (prac stabilizacyjnych i wzmacniających, uzupełnień lica murów w miejscach konstrukcyjnych, usunięcie porastającej dzikiej roślinności i zakrzaczeń,
  - opracowanie koncepcji udostępnienia i zagospodarowania terenu zamkowego dla ruchu turystycznego.
- zainicjowanie działań administracyjnych zmierzających do uporządkowania kirkutu w Solcu nad Wisłą- we współpracy z Gminą Żydowską
- współpraca przy opracowywaniu projektów odnośnie dofinansowania prac konserwatorskich i remontowych przy zabytkach, które są w złym stanie technicznym w ramach Lokalnej Grupy Działania.

- Stworzenie programu renowacji kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oraz nagrobków- we współpracy ze stowarzyszeniami lokalnymi, urzędem konserwatorskim i mieszkańcami.
- Stworzenie koncepcji zagospodarowania terenu wokół młyna wraz ze stawami w Solcu nad Wisłą.
- przygotowanie gminnego mechanizmu finansowego mającego na celu dofinansowanie prac przy zabytkach, będących własnością osób prywatnych, organizacji pozarządowych czy wspólnot, na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- bieżąca opieka nad miejscami pamięci narodowej.

4/ Włączenie zapisów gminnego programu opieki nad zabytkami w politykę przestrzenną gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studium zagospodarowania przestrzennego).

- określenie strefy konserwatorskiej obejmującej układ urbanistyczno-architektoniczny Solca nad Wisłą
- strefa ochrony krajobrazowej i osie widokowe
- ustalenie warunków kształtowania nowej zabudowy w strefie konserwatorskiej oraz prac budowlanych i remontowych przy zabytkach gminnych- określenie elementów tradycyjnych, form, detalu, materiału
- wyznaczenie stref wokół ważnych obiektów zabytkowych (Dwór w Woli Pawłowskiej, zespół kościoła w Pawłowicach).

5/ Oznakowanie obiektów zabytkowych i określenie zasad ich udostępniania:

- oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków- znakiem: obiekt chroniony prawnie- we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Lipsku.
- ustawienie znaków i drogowskazów kierujących do najciekawszych zabytków, miejsc historycznych oraz obiektów przyrodniczych w gminie- w uzgodnieniu z zarządcami dróg.
- ustalenie z właścicielami najcenniejszych obiektów zabytkowych zasad ich udostępniania w celach turystycznych (zespoły kościołów w Solcu nad Wisłą, Pawłowicach)

6/ Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego:

- propagowanie działań mających na celu zachowanie tradycji ludowych i obrzędów.
- wprowadzenie do programu zajęć lekcyjnych w szkołach lekcji poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy, powiatu i województwa.
- kształtowanie tożsamości lokalnej poprzez wspieranie istniejących i powstających organizacji społecznych, ukierunkowanych na opiekę nad pamiątkami historii, zdobywanie wiedzy historycznej i dzielenie się nią społeczności lokalnej.
- utworzenie izby regionalnej gromadzącej i eksponującej przedmioty związane z przeszłością Solca nad Wisłą i okolic z takich dziedzin jak (historia, archeologia, etnografia).
- wykorzystanie strony internetowej urzędu gminy do przekazywania wiedzy na temat szlaków turystycznych, zabytków, wydarzeń itp.
- Promocja gminy poprzez różne środki przekazu: media, foldery, uczestnictwo w wydarzeniach, targach itp.

7/ Ochrona środowiska przyrodniczego jako ważnego elementu krajobrazu kulturowego.

- działania na rzecz zachowania wartości przyrodniczych i krajobrazowych doliny Wisły.
- Obejmowanie wartościowych obiektów przyrodniczych ustawowymi formami ochrony.
- prowadzenie edukacji ekologicznej

8/ Turystyka

- kontynuowanie działań zmierzających do stworzenia produktu turystycznego
- stworzenie sezonowego punktu informacji turystycznej.
- organizowanie corocznej, ponad regionalnej imprezy kulturalnej.
- Wykorzystanie rzeki Wisły do turystyki rzecznej: spływy kajakowe, łódzie spacerowe, budowa przystani rzecznych, wędkarstwo.

- realizacja działań na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej i kulturalnej zgodnie z aktualnymi dokumentami gminnymi

9/ Współpraca władz samorządowych ze służbą ochrony zabytków

- informowanie o zagrożeniach zabytków.
- wymiana informacji formalno- prawnych dotyczących ochrony zabytków.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd Gminy Solec n. Wisłą. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów. Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy której realizacja programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami Gminy Solec n. Wisłą wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów: instrumenty prawne, instrumenty finansowe, instrumenty społeczne, instrumenty koordynacji, instrumenty kontrolne.

Instrumenty prawne

- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- uchwały rady gminy.

Instrumenty finansowe

- dotacje,
- subwencje,

- dofinansowania,
- zachęty finansowe,
- programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy UE,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

Instrumenty społeczne

- edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego,
- informacja,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- współpraca z sąsiadującymi samorządami dla tworzenia wspólnej subregionalnej polityki.

Instrumenty koordynacji

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- programy ochrony środowiska,
- programy prac konserwatorskich,
- studia i analizy, koncepcje,
- plany rewitalizacji,
- umowy i porozumienia,
- kontrakty,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- współpraca z diecezją radomską w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami sakralnymi.

Instrumenty kontrolne

- aktualizacja bazy danych dotyczących stanów zachowania obiektów zabytkowych (w ramach ewidencji zabytków),

- monitoring stanu dziedzictwa kulturowego,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt Gminy ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Sprawozdanie to ma być przedstawione Radzie Gminy.

W celu dokonania oceny Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Solec nad Wisłą niezbędne jest prowadzenie monitoringu działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych działań określonych w tym programie.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych. Jednocześnie wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach. Główne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

- Środki finansowe z budżetu państwa, „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych- zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r;
- Środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- Środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- Środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej

- Środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw - zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r
- **Środki własne gminy - zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.**

Informacje na temat zasad i kryteriów dotyczących możliwości pozyskania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na następujących stronach internetowych:

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury” www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura kultury” www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko” www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna” www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” www.funduszngo.pl
- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php
- Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych z funduszu sejmiku wojewódzkiego www.mazovia.pl
- **Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2014-2020 (Rozwój i Odnowa Wsi) www.minrol.gov.pl**

- **Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich:** www.ksow.pl

Dodatkowe informacje na temat finansowania opieki nad zabytkami można uzyskać na stronie www.nid.pl

BIBLIOGRAFIA

- 1/ Dąbrowska M., Gajewska M., Kruppe J.- Solec n. Wisłą, pow. Lipsko. Badania wykopaliskowe w 1964-1966, KHKM , R.16, nr 1, s.109-139, Warszawa 1968
- 2/ Gajewska M., Kruppe J.- Prace archeologiczne prowadzone w Solcu n. Wisłą, pow. Lipsko w 1962r. , KHKM , R.12, nr 1, s.45-60, Warszawa 1964
- 3/ Gajewska M., Kruppe J.- Badania terenowe w Solcu n. Wisłą, pow. Lipsko w 1963, KHKM , R.13, nr 1, s.121-132, Warszawa 1965
- 4/ Gierała Z., Opowieści przydrożnych kapliczek, Warszawa 2009
- 5/ Gierała Z., Baśnie, legendy ziemi radomskiej, Kielce 2004
- 6/ Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J. – Leksykon zamków w Polsce, Warszawa 2010
- 7/ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, T. III, woj. kieleckie, z.2, pow. iłżecki, Warszawa 1957
- 8/ Kiryk, F., Urbanizacja małopolski. Województwo sandomierskie XIII- XVI wiek, Kielce 1994
- 9/ Kondracki J. – Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001
- 10/ Kubik W. – Solec n. Wisłą – zarys dziejów: historia miast Mazowsza, Radom 2008
- 11/ Kupisz D. – Rody szlacheckie ziemi radomskiej, Radom 2009
- 12/ Libicki P., Libicki M., Dwory i pałace wiejskie na Mazowszu, Poznań 2009
- 13/ Miłobędzki A., Architektura Polska XVII w., Warszawa 1980
- 14/ Morawski E. Barwa i zapach mojej ziemi, Kielce 1997
- 15/ Boruch W., Solec nad Wisłą. Studium historyczno- urbanistyczne, Lublin 1984
- 16/ Nierychlewska A. Budownictwo obronne w powiecie radomskim w okresie od XIII do XVIII wieku, Radom 2002
- 17/ Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994
- 18/ Samek J., Wyrobisz A. – Kościół parafialny w Solcu n. Wisłą – etapy budowy z rozwojem miasta, KHKM, R.13, nr 1, s.139-158, Warszawa 1965
- 19/ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Filip Sulimierski, Bronisław Chlebowski, Władysław Walewski, Warszawa 1880-1902

- 20/ Szot- Wróblewska M., Cmentarz przy kościele p.w. Św. Barbary w Solcu nad Wisłą, Solec nad Wisłą 2006
- 21/Szot- Wróblewska M., Wróblewski, Inwentarz rzeczy należących do Kościoła Parafialnego w Mieście Solec i Ordynacja spisane przez Jana Januszowskiego, archidiakona sądeckiego, na ten czas plebana soleckiego, dnia 6 czerwca 1607 r, Solec nad Wisłą 2012
- 22/Szot-Wróblewska M. – Miasto królewskie Solec, 2011
- 23/Wiśniewski. J, dekanat iłżecki , Radom 1911
- 24/Wyrobisz A. - Solec n. Wisłą. Historia małopolskiego miasteczka, KHKM, R.12, nr 1, s.19-26, Warszawa 1964
- 25/ Zabytkowe budownictwo drewniane regionu radomskiego, praca zbiorowa, Warszawa 1971

Dokumenty

- 1/ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, p. 1568 z dnia 17.09.2003 r, ze zmianami)
- 2/ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012r. poz.647 z późn. zm.)
- 3/ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2013r. poz. 1409 z późn. zm.)
- 4/ Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013
- 5/ Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020.
- 6/ Regionalny program operacyjny województwa mazowieckiego na lata 2007- 2013.
- 7/ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego
- 8/ Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015
- 9/ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego (2004 r.)
- 10/ Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030
- 11/ Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008- 2020
- 12/ Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg” na lata 2009- 2015
- 13/ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Solec nad Wisłą z 2000 r.
- 14/ Program Zrównoważonego Rozwoju Turystyki w Gminie Solec nad Wisłą z 2012 r.
- 15/Strategia Rozwoju Gminy Solec nad Wisłą na lata 2007- 2020

Ważniejsze strony internetowe

www.solec.pl

www.solec-parafia.pl

www.krzemiennykrag.info

www.kirkut.xip.pl

www.sztetl.org.pl

www.powiatlipsko.pl

www.przyjacielesolca.cba.pl

www.fotopolska.eu

www.dawnekieleckie.pl

<http://www.boaedon.pl>

Dokumentacja konserwatorska dotycząca poszczególnych zabytków znajduje się w Archiwum Zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu

ZAŁĄCZNIK NR 1**WYKAZ ZWERYFIKOWANEJ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW
GMINY SOLEC NAD WISŁĄ**

l.p.	Miejscowość	Obiekt, czas powstania	Adres
1	Boiska	Krzyż kamienny, kon. XIX w.	Przy posesji nr 102. Działka ewidencyjna nr 387.
2	Boiska	Krzyż kamienny 1895 r.	Obok starej szkoły. Przy skrzyżowaniu dróg Wola Solecka, Boiska Kolonia, Solec n. Wisłą. Działka ewidencyjna nr 313.
3	Dziurków	Krzyż kamienny, 1815 r.	W lesie przy po prawej stronie drogi wojewódzkiej 747 w kierunku Solca. Na wprost przystanku PKS.
4	Dziurków	Figura Matki Boskiej (kamienna), 1 ćw. XX w.	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej 747 Dziurków- Przedmieście Bliższe. Na wprost skrzyżowania do miejscowości Słuszczyn. Działka ewidencyjna nr 531.
5	Dziurków	Krzyż kamienny, 2 poł. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej 747 Dziurków- Przedmieście Bliższe. Działka ewidencyjna nr 825.
6	Dziurków	Krzyż metalowy na kamiennym cokole, XIX/XX w.	Na rozdrożu dróg pod koniec wioski, w pobliżu lasu.

			Działka ewidencyjna nr 408.
7	Dziurków	Wiejski Dom Kultury (murowany), 1 poł. XX w.	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej 747 Dziurków- Przedmieście Bliższe. Działka ewidencyjna nr 938.
8	Dziurków	Kapliczka kubaturowa św. Jana Nepomucena (murowana z kamienia), 1 poł. XX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej 747 Dziurków- Przedmieście Bliższe. Działka ewidencyjna nr 872.
9	Dziurków	Krzyż kamienny, poł. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej 747 Dziurków- Przedmieście Bliższe. Działka ewidencyjna nr 975.
10	Glina	Figura Matki Boskiej (kamienna), XIX w.	Na terenie nie istniejącego założenia dworsko-parkowego. Działka ewidencyjna nr 488/2.
11	Glina	Oficyna dworska (murowana z kamienia), 2 poł. XIX w.	Na terenie nie istniejącego założenia dworsko-parkowego. Działka ewidencyjna nr 488/2.
12	Glina	Krzyż kamienny, 1925 r.	Działka ewidencyjna nr 236/2.
13	Glina (Stara Wieś)	Krzyż kamienny, 2 poł. XIX w.	Działka ewidencyjna nr 342/1
14	Kalinówek	Figura Matki Boskiej (kamienna) 1868 r.	Po lewej stronie drogi Słuszczyń- Kalinówek. Działka ewidencyjna nr 416/1
15	Kalinówek	Krzyż kamienny, 2 poł. XIX w.	Działka ewidencyjna nr 608/1.

16	Kłudzie	Kapliczka (drewniana) z figurą św. Jana Nepomucena (drewniana), kon. XVIII w.	Po lewej stronie drogi Solec n. Wisła-Boiska. Działka ewidencyjna nr 164
17	Kłudzie	Kapliczka kubaturowa (murowana z kamienia), kon. XIX w.	W centrum miejscowości. Działka ewidencyjna nr 534 i 223/1.
18	Kłudzie	Kapliczka (drewniana) z figurą św. Jana Nepomucena (kamienna), 1790 r.	W centrum miejscowości. Działka ewidencyjna nr 560.
19	Kolonia Raj	Kościół „na Kępie” (murowany z kamienia), XVIII w., pocz. XIX w.	W pobliżu terenu rozlewiskowego Wisły. Działka ewidencyjna nr 1147/2.
20	Pawłowice	Figura Chrystusa (kamienna), 1905 r.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Pawłowice- Zemborzyn. Działka ewidencyjna nr 108.
21	Pawłowice	Dzwonnica (murowana z kamienia), 1884-85.	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Pawłowice 68 27 – 330 Pawłowice Działka ewidencyjna numer 193.
22	Pawłowice	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela (murowany z kamienia), 1884-1885	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Pawłowice 68 27 – 330 Pawłowice Działka ewidencyjna nr 193.
23	Pawłowice	Figura św. Andrzeja (kamienna), 1938 r.	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Pawłowice 68 27 – 330 Pawłowice Działka ewidencyjna nr 193.
24	Pawłowice	Plebania (murowana z kamienia), 1888 r.	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Pawłowice 68 27 – 330 Pawłowice Działka ewidencyjna nr 193.
25	Pawłowice	Figura Chrystusa (kamienna), 1920 r.	Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela Pawłowice 68 27 – 330 Pawłowice Działka ewidencyjna nr 193.

26	Pawłowice	Budynek Ośrodka Zdrowia (murowany z kamienia, ganki (drewniane), 2 ćw. XX w.	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Pawłowice-Zemborzyn. Przy skrzyżowaniu do miejscowości Wola Pawłowska. Działka ewidencyjna nr 265
27	Pawłowice	Figura św. Jana Nepomucena (kamienna), XIX w.	Po prawej stronie drogi Pawłowice-Zemborzyn. Działka ewidencyjna nr 2564. (pas drogowy).
28	Pawłowice	Cmentarz rzymsko-katolicki, XVIII/XIX w.	Ok. 200 m na zachód od kościoła parafialnego. Działka ewidencyjna nr 195.
29	Pawłowice	Figura św. Jana Chrzciciela (kamienna), 1905 r.	Za ostatnimi zabudowaniami przy stawach. Działka ewidencyjna nr 501.
30	Pawłowice	Krzyż kamienny, 1919 r.	Po lewej stronie drogi numer 754 Pawłowice-Zemborzyn. Działka ewidencyjna nr 648.
31	Przedmieście Bliższe	Krzyż kamienny, 2 poł. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej 747 Przedmieście Bliższe-Solec n. Wisłą. Działka ewidencyjna nr 415.
32	Przedmieście Bliższe	Kaplica kubaturowa (murowana), 1938 r.	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej 747 Przedmieście Bliższe-Solec n. Wisłą. Działka ewidencyjna nr 444.
33	Przedmieście Bliższe	Krzyż kamienny, 1906 r.	Po lewej stronie drogi wojewódzkiej 747 Przedmieście Bliższe-Solec n. Wisłą. Obok przystanku PKS. Działka ewidencyjna nr 446/2.
34	Przedmieście Dalsze	Młyn drewniany, lata 40- te XX w.	Przy rzece Kępiance. Działka ewidencyjna nr 1032

35	Przedmieście Dalsze	Kapliczka kamienna z figurkami Świętych, 2 poł. XIX w.	Przy posesji numer 28. Działka ewidencyjna nr 682
36	Przedmieście Dalsze	Krzyż kamienny, 1867 r.	W pobliżu dawnej cegielni. Działka ewidencyjna nr 621.
37	Raj	Figura Matki Boskiej (kamienna), XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Raj- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 59
38	Raj	Park podworski, XIX/XX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Raj- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 58/4.
39	Sadkowice	Krzyż kamienny, kon. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 178.
40	Sadkowice	Figura Matki Boskiej Różańcowej z Dzieciątkiem Jezus (kamienna), 1908 r.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 205.
41	Sadkowice	Figura św. Floriana (kamienna), 1811 r.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 458 (w pasie drogowym).
42	Sadkowice	Krzyż kamienny, 2 poł. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice- Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 186.
43	Sadkowice	Kapliczka (drewniana) z figura św. Jana Nepomucena (kamienna), XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice-Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 450/2.
44	Sadkowice	Krzyż kamienny, kon. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 Sadkowice-Pawłowice. Działka ewidencyjna nr 450/2.

45	Sadkowice	Figura Anioła (kamienna), 4 ćw. XIX w.	Po prawej stronie drogi wojewódzkiej numer 754 . Na granicy z Pawłowicami. Działka ewidencyjna nr 349/1.
46	Sadkowice	Krzyż kamienny, pocz. XX w.	Działka ewidencyjna nr 304.
47	Słuszczyn	Krzyż kamienny, 1842 r.	Przy wjeździe do miejscowości. Działka ewidencyjna nr 423/2.
48	Słuszczyn	Kapliczka kamienna z figurką Matki Boskiej, 1 ćw. XX w.	W centrum miejscowości. W pobliżu posesji nr 38. Działka ewidencyjna nr 408.
49	Słuszczyn	Kapliczka kamienna w figurką Matki Bożej, 1 poł. XX w.	W centrum miejscowości. Działka ewidencyjna nr 646.
50	Słuszczyn	Dom drewniany 1 poł. XX w.	Posesja numer 82. Działka ewidencyjna nr 588
51	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Gostecka 5
52	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 1 ćw. XX w.	Ulica Kopernika 5
53	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, poł. XX w.	Ulica Kopernika 9
54	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Kościuszki 7
55	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 2 ćw. XX w.	Ulica Kościuszki 83
56	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	Ulica Krakowska 1
57	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	Ulica Krakowska 9
58	Solec n. Wisłą	Dom murowany, pocz. XX w.	Ulica Łoteckiego1. Działka ewidencyjna numer 2906.

59	Solec n. Wisłą	Dziedziniec z krążgankami w d. zespole klasztornym oo. Reformatów (murowany z kamienia i cegły), 1626 r.	Ulica Łoteckiego. Działka ewidencyjna numer 3103
60	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1 ćw. XIX w.	Na dziedzińcu krążgankowym d. zespołu klasztornego oo. Reformatów. Ulica Łoteckiego. Działka ewidencyjna nr 3103.
61	Solec n. Wisłą	Budynek d. Seminarium Nauczycielskiego ob. w zespole szkół ponadgimnazjalnych (murowany z cegły), 1888 r.	Ulica Łoteckiego 24. Działka ewidencyjna nr 3102.
62	Solec n. Wisłą	Wschodnie skrzydło d. klasztoru oo. Reformatów ob. schronisko młodzieżowe (murowane), 2 ćw. XVII w., k. XIX w.	Ulica Łoteckiego 24. Działka ewidencyjna nr 3102.
63	Solec n. Wisłą	Bursa szkolna (murowana), XIX/XX w.	Ulica Łoteckiego 23a.
64	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Łoteckiego 25.
65	Solec n. Wisłą	Cmentarz rzymsko-katolicki, 2 poł. XVIII w.	Ulica Łoteckiego. Działka ewidencyjna nr 3097.
66	Solec n. Wisłą	Kościół cmentarny p.w. św. Barbary (drewniano- murowany), 2 poł. XVIII w., 1 poł. XIX w.	Przy ulicy Łoteckiego na terenie cmentarza rzymsko-katolickiego. Działka ewidencyjna nr 3097.
67	Solec n. Wisłą	Kapliczka drewniana z kamienną figurą Jezusa Frasobliwego, 1850 r.	Przy ulicy Łoteckiego, obok wejścia na cmentarzu św. Barbary. Działka ewidencyjna nr 3047.
68	Solec n. Wisłą	Krzyż metalowy na kamiennym cokole, 1912 r.	Przy ulicy Łoteckiego. Działka ewidencyjna numer 3022.

69	Solec n. Wisłą	Cmentarz rzymsko-katolicki „Na Piaskach”, 1 poł. XIX w.	Ulica Piaski. Działka ewidencyjna numer 2787.
70	Solec n. Wisłą	Kamienica murowana, 2 poł. XIX w.	Plac Bolesława Śmiałego 1
71	Solec n. Wisłą	Ratusz ob. urząd gminy (murowany z kamienia), 1 ćw. XIX w.	Plac Bolesława Śmiałego1 /Rynek1
72	Solec n. Wisłą	Dom z podcieniami (drewniany)- Gminny Ośrodek Kultury, k. XVIII w., 1970 r.	Plac Bolesława Śmiałego 6. Działka ewidencyjna nr 2945.
73	Solec n. Wisłą	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP (murowany z cegły i kamienia), XIV w., XVI/XVII w., wraz z otoczeniem	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.
74	Solec n. Wisłą	Cmentarz przykościelny kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, XIII- XVIII w.	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.
75	Solec n. Wisłą	Dzwonnica (murowana), 1883 r.	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.
76	Solec n. Wisłą	Plebania (murowana), 1898 r.	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.
77	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1857 r.	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.

78	Solec n. Wisłą	Figura Matki Boskiej (kamienna), 1854 r.	Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP Plac Bolesława Śmiałego 8 27-320 Solec n. Wisłą Działka ewidencyjna nr 2946.
79	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, kon. XIX w.	Przy ulicy Podemłynie. Działka ewidencyjna nr 1698
80	Solec n. Wisłą	Figura św. Jana Nepomucena (kamienna), 1784 r.	Ulica Podemłynie. Działka ewidencyjna nr 1979.
81	Solec n. Wisłą	Figura Matki Boskiej (kamienna), 1 ćw. XX w.	Przy ulicy Podemłynie. Działka ewidencyjna nr 1979.
82	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1855 r.	Na Podolu przy drodze do Kłudzia. Działka ewidencyjna nr 2506
83	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1846 r.	Przy ulicy Podole i Wczasowa. Działka ewidencyjna numer 2656.
84	Solec n. Wisłą	Kapliczka kamienna z figurką Matki Boskiej 1 ćw. XX w.	Ulica Radomska (przy posesji numer 19. Działka ewidencyjna numer 3016.
85	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1911 r.	Ulica Radomska. Działka ewidencyjna nr 3039/1.
86	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Rynek 14
87	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 2 ćw. XX w.	Ulica Spokojna 3
88	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 1 poł. XX w.	Ulica Spokojna 4

89	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Spokojna 5
90	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 2 ćw. XX w.	Ulica Staszica 8
91	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	Ulica Staszica 9
92	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 2 ćw. XX w.	Ulica Staszica 12
93	Solec n. Wisłą	Dom drewniany 1 poł. XX w.	Ulica Staszica 14
94	Solec n. Wisłą	Kościół w d. zespole klasztornym oo. Reformatów p.w. św. Stanisława Bpa (murowany z cegły i kamienia), 1626 r.	Ulica Staszica 21. Działka ewidencyjna nr 3103.
95	Solec n. Wisłą	D. Dom sióstr zakonnych (murowany), ob. zakrycia kościoła p.w. św. Stanisława Bpa, 2 ćw. XX w.	Ulica Staszica. Działka ewidencyjna nr 3103
96	Solec n. Wisłą	Dom murowany, 2 ćw. XX w.	Ulica Strażacka 3
97	Solec n. Wisłą	Dom drewniany, 2 ćw. XX w.	Ulica J. Wnuka 2
98	Solec n. Wisłą	Dom murowano- drewniany, 1 poł. XX w.	Ulica Zwoleńska 1
99	Solec n. Wisłą	Dom murowany 1 poł. XX w.	Ulica Zwoleńska 6
100	Solec n. Wisłą	Krzyż kamienny, 1935 r.	Przy ulicy Zamkowej. Działka ewidencyjna nr 2619.
101	Solec n. Wisłą	Ruiny zamku, XIV w., XVI/XVII w., 1780 r.	Na krawędzi skarpy doliny Wisły. Działka ewidencyjna nr 2666.
102	Solec n. Wisłą	Kirkut 2 poł. XIX w.	Przy drodze będącej przedłużeniem ul. Polnej.

			Ok. 200 m. na północ od cmentarza rzymsko- katolickiego „Piaski”. Działka ewidencyjna nr 539.
103	Solec n. Wisłą	Układ urbanistyczno-architektoniczny, XIV-XX w.	Układ urbanistyczno- architektoniczny obejmuje zespół kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP, zespół poreformacki, rynek, ruiny zamku, cmentarz z kościołem p.w. św. Barbary, ratusz, zabudowę małomiasteczkową z 1 poł. XX w., dom z podcieniami. Granica biegnie od wschodu wzdłuż rzeki Krępianki, od południa obejmuje cmentarz rzymsko- katolicki z kościołem p.w. św. Barbary, od zachodu ul. Łotecką, ul. Spokojną, ul. Małą, fragmentem ul. Strażackiej, odcinkiem ul. Zwoleńskiej, a od północy ul. Zamkową wraz z ruinami zamkowymi, fragmentem ul. Kościuszki i Gosteckiej, ul. Wąską wraz z przyległymi działkami.
104	Wola Pawłowska	Figura Matki Boskiej (kamienna), 1 ćw. XX w.	W centrum wsi na rozstaju dróg. Działka ewidencyjna nr 1075/2
105	Wola Pawłowska	Dwór drewniany, 2 poł. XIX w.	W centrum wsi. Działka ewidencyjna nr 205.
106	Wola Pawłowska	Park dworski, 2 poł. XIX w.	W centrum wsi. Działka ewidencyjna nr 205.
107	Wola Pawłowska	Krzyż kamienny 1903 r.	Działka ewidencyjna nr 995.
108	Wola Pawłowska	Kapliczka kamienna z figurką Matki Boskiej, pocz. XX w.	Działka ewidencyjna nr 1019
109	Wola Pawłowska	Krzyż kamienny, pocz. XX w.	W pobliżu posesji nr 82. Działka ewidencyjna nr 1026.

110	Wola Pawłowska	Młyn drewniany, 1916 r.	W obrębie działek ewidencyjnych nr 1005 i 1004.
111	Wola Pawłowska	Krzyż kamienny, 1909 r.	W centrum wsi. Działka ewidencyjna numer 3240.
112	Zemborzyn	Kapliczka kubaturowa (kamienna) z figurą św. Jana Nepomucena (drewniana), XIX w.	Po prawej stronie drogi głównej na początku miejscowości. Działka ewidencyjna numer 579.
113	Zemborzyn	Kapliczka kamienna z figurką Matki Boskiej, 1 ćw. XX w.	Po prawej stronie drogi numer 754. Działka ewidencyjna numer 568
114	Zemborzyn	Kapliczka kamienna z figurką Matki Boskiej, 1 poł. XX w.	Po prawej stronie drogi numer 754. Działka ewidencyjna numer 557.
115	Zemborzyn	Figura Matki Boskiej (kamienna), 1907 r.	Po prawej stronie drogi numer 754. Działka ewidencyjna numer 572.

ZAŁĄCZNIK NR 2**WYKAZ ZWERYFIKOWANEJ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW
ARCHEOLOGICZNYCH DLA GMINY SOLEC NAD WISŁĄ**

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Boiska	1	AZP 79-74/5	ślad osadnictwa	okres pradziejowy
2.	Boiska	2	AZP 79-74/6	osada	okres pradziejowy
3.	Boiska	3	AZP 79-74/10	ślad osadnictwa	okres pradziejowy
4.	Boiska	4	AZP 79-74/4	osada ślad osadnictwa osada	epoka żelaza epoka kamienia- neolit kultura łżycka epoka brązu-epoka żelaza

				śląd osadnictwa	okres nowożytny
5.	Kłudzie	1	AZP 79-74/1	osada śląd osadnictwa osada	okres starożytny epoka kamienia kultura łużycka epoka brązu-epoka żelaza
6.	Kłudzie	2	AZP 79-74/2	osada osada	kultura łużycka - epoka żelaza kultura przeworska- okres lateński
7.	Kłudzie	3	AZP 79-74/3	osada śląd osadnictwa	kultura przeworska- okres lateński okres starożytny
8.	Kłudzie	4	AZP 79-74/4	osada śląd osadnictwa osada	epoka żelaza epoka kamienia- neolit kultura łużycka -

					epoka brązu, epoka żelaza
9.	Kłudzie	5	AZP 79-74/5	obozowisko śląd osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu epoka brązu
10.	Kłudzie	6	AZP 79-74/8	Ślad osadnictwa śląd osadnictwa	Kultura łużycka, epoka brązu-wczesna epoka brązu okres wczesno średniowieczny
11.	Kłudzie	7	AZP 79-74/9	osada osada	Kultura łużycka epoka brązu-wczesna epoka brązu kultura przeworska-okres wpływów rzymskich
12.	Solec n. Wisłą	1	AZP 80-73/1	osada osada	Kultura przeworska, okres wpływów rzymskich okres średniowieczny (XIV – XV w.)

13.	Solec n. Wisłą	2	AZP 80-73/2	osada	okres pradziejowy
14.	Solec n. Wisłą	6	AZP 79-74/6	śląd osadnictwa	okres pradziejowy
15.	Solec n. Wisłą	7	AZP 79-74/12	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia- wczesna epoka żelaza okres pradziejowy okres nowożytny (XVI – XVII w.)
16.	Wola Pawłowska	1	AZP 81-73/6	osada	Kultura łużycka, epoka brązu- wczesna epoka żelaza
17.	Wola Pawłowska	2	AZP 81-73/4	cmentarzysko	okres lateński
18.	Wola Pawłowska	3	AZP 81-73/3	osada	Kultura grobów kloszowych, epoka żelaza
19.	Wola Pawłowska	4	AZP 81-73/2	osada osada	Kultura przeworska, okres rzymski okres nowożytny (XVI – XVII w.)
20.	Wola	5	AZP 82-74/1	osada	kultura pucharów

	Pawłowska			osada	lejkowatych okres neolitu kultura lużycka, epoka brązu
21.	Wola Pawłowska	6	AZP 82-74/16	osada	kultura lużycka, IV-V okres epoki brązu
22.	Wola Pawłowska	7	AZP 82-74/17	osada	kultura lużycka, okres halsztacki
23.	Wola Pawłowska	8	AZP 82-74/18	osada	kultura mierzanowicka wczesna epoka brązu
24.	Zemborzyn	1	AZP 81-73/1	Ślad osadnictwa	epoka kamienia
25.	Zemborzyn	2	AZP 81-73/5	osada	okres pradziejowy
26.	Zemborzyn	3	AZP 82-73/23	osada	kultura amfor kulistych okres neolitu
27.	Zemborzyn	4	AZP 82-73/24	śląd osadnictwa	epoka kamienia
28.	Zemborzyn	5	AZP 82-73/25	śląd osadnictwa	epoka kamienia

29.	Zemborzyn	6	AZP 82-73/30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia kultura łużycka, okres halszacki
30.	Zemborzyn	7	AZP 82-73/31	obozowisko	epoka kamienia
31.	Zemborzyn	8	AZP 82-73/32	osada	epoka kamienia okres pradziejowy
32.	Zemborzyn	9	AZP 82-73/33	śląd osadnictwa	epoka kamienia
33.	Zemborzyn	10	AZP 82-73/57	śląd osadnictwa	kultura łużycka epoka brązu